Кр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (9546) | Среда, июль 24, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ВАРШАВА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев июль 22-де Варшавадан Москваже чорупкан.

Найысылалдың аэропортунга Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның күрүне туктарын аскан. Ужудуушкун шөлүнге ПУР-нуң Чепсектиг Күштериниң үш хевирлериниң хүндүлел таңныылдыы чыскааган.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, ПКАП ТК-ның секретарьлары, партияның болгаш күрүнениң өске-даа ажылдакчылары эш Л. И. Брежневти үдээн. ССРЭ-ниң Польша Улус Республикада элчини С. А. Пилотович, совет элчин чериниң ажылдакчылары үдээшкиннериң аразынга турганнар.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек хүндүлел таңныылының чыскаалын эртип көрген.

Леонид Ильичиге орук-суур эки чедерин күзээр дээш муң-муң варшаважылар аэродромга чыылган. Оларның-биле ол чылыы-биле байырлашкан. Аңаа харыы кылдыр: «СЭКП делгерезин!», «Найырал-Тайбың!», «Эки орук-суурну күзедивис!» — дээн, үннер чаңгыланып турган.

ССРЭ-ниң болгаш Польшаның күрүне гимннерин күүсеткен. Эш Э. Герек болгаш өске-даа польша удуртукчулар эш Л. И. Брежневти самолёттуң чадазынга чедир үдээш, ооң биле чүректиң ханызындан байырлашкан. Пионерлер эш Л. И. Брежневке чечектер тывыскан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чорупканнар.

* * *

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев июль 22-де Варшавадан Москвада ээп чедип келген.

ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Б. Н. Пономарев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

ПУР-нуң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген В. Непарай утканнарының аразынга турган.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков болгаш А. И. Блатов олар база чедип келгеннер.

БӨГҮН — „ТУВИНСКАЯ ПРАВДА“

СОЛУННУҢ 50 ЧЫЛЫ

Республика солуну «Тувинская правданы» «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш республика солуну «Тувинская правданы» «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1974 чылдың июль 23.

«ТУВИНСКАЯ ПРАВДА» СОЛУНГА

СЭКП Тыва область комитеди, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели «Тувинская правда» солуннуң бежен харлаан юбилейи-биле холбаштыр редакцияның коллективинге, солуннуң ажылчын болгаш кодээ бижикчилеринге, номчукчуларынга изиг байырны чедирип тур.

«Тувинская правда» — республиканың эге баштай парлаттынып эгелээн солуну. Ол Тывага улусчу-демократтыг тургузугну быжыглаарынга, ажылчы чоннарны депшилгелиг социал-политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларны боттандырарынче мобилизастаарынга, ажылчы чоннарны найыралга болгаш пролетарлыг интернационализмге кижизидеринге, тыва улустуң амыдыралынга төөгүлүг базымнарны — совет улустуң акы-дуңма өг-бүлезинге эки тура-биле каттыжарын белеткээринге улуг рольду ойнаан.

Ооң соонда чылдарда ол областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываны шаандакы хожудангай край турганындан экономика болгаш культура талазы-биле сайзыраңгай республика болдурар дээш демиселди үзүктел чок чорудуп келген.

Бежен чылдарның дургузунда солун марксизм-ленинизмниң улуг идеалдарын чон массага чедирип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын идепкейлиг пропагандалап келген. Ол областың партия организациязының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкун айтырыгларын шиитпирлээринге, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге дузалап турар.

Коммунистиг партия, ооң ленинчи Төп Комитеди СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер дээш парлалганың ролюн улам ыңай бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Амгы хүннерде, кажан парлалганың ужур-дузазы бедип турар үеде, солун бодунуң масса, актив-биле харылзаазын улам быжыглап, калбартып, херек кырында көскү чижектер-биле мурнакчы коллективтерниң, чаартыкчыларның дуржулгазын, чедиишкиннерин, бүдүрүлгениң депшилгелиг аргаларын пропагандалап, оларны амыдыралга херек кырында боттандырар дээш мөгаг-шылаг чок демисежип, кижилерниң аажы-чаңынга идей-политиктиг болгаш моральдыг эки шынарларны кижизидип, оларны ниитилелдиң мурнунга харысалгалыг болурунга кижизитпишаан, ажылшке бар четпестерни дидими-биле илередип, солун бодунуң парлаан материалдарының дээштиин чедип алыр ужурлуг.

Кол кичээнгейни амыдыралдан алган эң бөдүүн болгаш чугула фактыларже, коммунистиг тургузуушкуннуң амыдыралындан алган чижектерже угландырар деп, В. И. Ленинниң чагыглары ам совет парлалгага кажангызындан-даа артык ужур-дузалыг, эргежок чугула болуп турар. Ленинчи ол чагыгларны күүседип, «Тувинская правда» солун ооң коллективи, авторлар активи солуннуң коллективтиг пропагандист, агитатор база организатор болур ролюн улам бедик көдүрер ужурлуг.

СЭКП обкому, республиканың Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели «Тувинская правда» солунга, ооң коллективинге, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилерге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының демиселинге чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ
ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

В. П. Филипповка Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Совет парлалганың хөгжүлдезинге аты-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы **Всеволод Петрович Филипповка** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

«Тувинская правда» солуннуң бөлүк ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Парлалгага хөй чылда үре-түңнелдиг ажылы дээш база «Тувинская правда» солуннуң 50 чыл оюу-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Александр Иванович **БОНИННИ** — үлетпүр килдизиниң эргелекчизи;

Лариса Петровна **КЕНИН-ЛОПСАННЫ** — чагаалар болгаш ажылчын, кодээ бижикчилер килдизиниң эргелекчизи;

Светлана Владимировна **КОЗЛОВАНЫ** — культура килдизиниң улуг корреспондентизи;

Василий Лаврентьевич **МАСЛОВТУ** — «Тувинская правда» солуннуң редакторуну;

Тимофей Васильевич **СЕРМАВКИННИ** — партийжи амыдырал килдизиниң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың июль 19.

СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬША 30 ЧЫЛ БОЛГАН

ПУР-НУҢ СЕЙМИНИҢ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА, июль 21. (СЭТА). Польшаның тургустунганының 30 чылынга холбаштыр Польша Улус Республиканың сейминиң байырлыг хуралы ол хүн болган.

Аңаа сеймниң депутаттары, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң кежигүннери, чазактың кежигүннери, революстуг демиселдиң хоочуннары, политиктиг партияларның удуртукчулары, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, Польшаның күш-ажыл мурнакчылары чыылган. Хуралга акы-дуңма социалистиг чурттарның делегациялары олурушкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Геректи, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньскийни, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичини, Польшаның партия база күрүне өске-даа көскү ажылдакчыларын депутаттар үргүлчүлелдиг, дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Байырлыг хуралды Польша Улус Республиканың сейминиң маршалы **С. Гуцва** ажыткан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга ол изиг байыр чедирген. Эш Л. И. Брежневтиң бо хуралга киржип турары польша улусту Совет Эвилелиниң улустары-биле харылзаштырып турар акы-дуңма найыралдың илерели болур деп С. Гуцва чугаалаан.

Улусчу Польшаның 30 чыл оюнга тураскааган делгереңгей илеткелди ПКАП ТК-ның Бирги секретары эш **Э. Герек** кылган.

Ооң соонда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш **Л. И. Брежневке** сөс берген. Хуралдың киржикчилери ону дыңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазы

Бистиң бүгү чуртувуста, Балтикадан Карпаттарга чедир, Бугдан Одрага чедир, чер болганда польша чугаа дыңналып, польша чүректер соп турар черлерде чоргааралдың болгаш өөрүшкүнүң демдээ бөгүн чалгып турар деп, Э. Герек чугаалаан. Социалистиг Польшаның — улусчу Польшаның бодунуң тургустунганының 30 чылын бистиң улузувус бистиң төөгүвүске туруп көрбээн чаартылгаларның өндүр улуг чедиишкиннери-биле демдеглеп турар. Бо улуг юбилейниң хүннеринде бүгү польша улус бодунуң Төрээн чуртунуң дугайында эң изиг сагыш-сеткилин болгаш бедик бодалдыы илергейлеп, уткуп турар. Ооң бөгүнгү овур-хевиринде, ооң кайгамчык улуг чаартылгаларында бистиң күш-ажылывыс, чүрээвистиң ханызындан сагыш салыышкынывыс болгаш оолдарының ыыакшылы сиңниккен.

Улусчу Польша — салгал-салгал поляктарның маадырлыг күш-ажылы болгаш туруштуг күш-ажылы-биле күзеп, чүткүп чораан Төрээн чурту апарган деп долу эрге-биле чугаалап болур бис.

Бөгүн бисте бар чоргаарлаар чүүлдеривисти, делегейге бистиң бо хүнүвүстү база туружувусту тодарадып турар бүгү чүүлдерни эрткен чылдарның, он-он чылдарның перспективаларын ажыдып турар, ону ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның карак-кызыл күш-ажылы-биле, чиик эвес күш-ажыл-биле, чамдыкта берге түреглээшкиннериниң үнези-биле тургускан. Ыңчалза-даа ол күш-ажыл Польшаның күштерин улгаттырарынга болгаш чоннуң чаагай чоруунга бараан боол келген. Ол күш-ажылдың утказы болгаш үре-түңнели социализм-биле ханы харылзаалыг.

Социализм чоннуң чогаадыкчы күштерин хостаан, хөгжүлдеге бедик темпини берген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эгезин салганы кижи төрелгетенниң депшилгезиниң төөгүлүг оруунче бистиң чуртувусту углап киирген.

Польша улустуң херээ дээш демисежип турган улустуң маадырлыг оолдары — ажылчын шимчээшкинниң демиселчилери Польшаның идегелин болгаш чаагай келир үезин социализм-биле харылзаштырып турган. Улусчу Польша тургустунарының мурнунда хосталгалыг демисел чорууп турган, бистиң улузувус гитлерже эжелекчилерге удур делегейниң ийиги дайынының фронтуларынга, тулчуушкуннар шөлдеринге болгаш удурлаашкынның чажыт шимчээшкининге маадырлыы-биле тулчуп турган.

Ол чылдарда чоннуң хуу-салымы дээш харысаалганы төөгүлүг берге шылгалдаларның, польша күрүнениң тургузар дээш сагыш салыышкынны революстуг ажылчын шимчээшкинни баштаан социал депшилгениң күштери бодунга алган турган. Польша коммунистерниң чуртка болгаш Совет Эвилелинге политиктиг угаан-бодалы, чоннуң мурнакчы күштерин каттыштырып турган Польшаның Ажылчын партиязының программазы, ол программаны ёзугаар калбарган чепсектиг демисел шынар талазы-биле чаа политиктиг байдалды тургузарынга чедирип келген.

Совет Армия-биле эвилелдежип алгаш, узуткаашкындан польша улусту камгалап алган тиилелге хамааржыпас чоруктуң чедип алырының шиитпирлиг үндезини болган. ССРЭ-ге тургускан польша армияның дайынчылары, гвардия Людовойнуң партизаннары болгаш Людовойнуң эрмиялары, а ооң соонда Польшаның улусчу шериниң дайынчылары төрээн черин хостап, улусчу эрге-чагырганың фундаментизин салган. Бо дээрге чаа Польша-дыр, ооң эгезин национал хосталганың польша комитеди салган, ооң овур-хевириниң тургузуушкунун чөөн күштер удуртуп, тодараткан, бо дээрге, бүгү улустуң үндезин эрге-ажыын амыдыралга боттандырган, ооң хосталгалыг демиселин чедиишкинниг доозулган Польша-дыр. Солдаттарның — хосталгалыг демиселдиң болгаш удурланыышкынның шимчээшкининиң дидим киржикчилериниң мурнунга баштарывыс мөгейтип тур бис.

Фашизм-биле демиселге боттарының амы-тынын бергеннерниң тураскаалынга баштарывысты чавыс мөгейтип тур бис. Төрээн чурттуң төөгүзүнге оларның маадырлыг чоруунуң алдары кажан-даа читпес. Оларның ачызында шыныг болгаш чөптүг чорук тиилээн, улус катап тургустунган.

Улуг Кызыл Арминың хосталгалыг марыжының киржикчизи генерал эш Брежнев силерге чугаалап тур мен: делегейниң ийиги дайынының совет хоочуннарынга, өлген солдаттарның өг-бүлелеринге оларның маадырлыг чоруктары дээш, бистиң улузувустуң өөрүп четтиришкинин дамчыдып берип көрүңер. Бүгү совет кижилерге польша улустуң эң изиг найыралчы бодал-сагыжын дамчыдып берип көрүңер.

Улусчу Польшаның 30 чылы — бо бистиң бүгү улузувустуң улуг юбилейи, ооң демиселиниң болгаш күш-ажылының байырлалы, ооң патриоттуг болгаш революстуг чаартылгаларының байырлалы, ооң бо хүнгү хүнүнүң болгаш келир үезиниң байырлалы!

Бистиң Төрээн чуртувустуң хөгжүлдезиниң чугула үе-чадазы соовуста артып калган. Чылдагааны, чүс-чүс чылдарның хожудаашкыны, араатавыг дайын үреглээшкиннери болган объективтиг хөй бергелерни ажып эрткен бис, Хамааты дайынның чалбыыжын өскүдерин оралдажып, Польшаны буржуазияның дарлаашкынынга, империализмге хамаарылгалыг болур чорукче катап эгидерин оралдажып турган реакцылыг күштерниң калыг-дошкун удурланыышкынын сый шапкан бис. Улусчу эрге-чагырга аңгы талазы-биле дайзыннары-биле тулчуушкуннарга тиилеп турган. Чүге дизе, шынныг чорук ооң талазынга турган, аңаа чоннуң улам улгадып, доктаамал өзүп турар кезээ деткимчези көргүзүп турган!

30 чылдар иштинде эрткен төөгүлүг орукка улуг частырыгларны элер, чаңгыс эвес бергелерни ажып эртер ужурга таваржыкап бис. А эң-не кол чүве болза, бистиң марыжывыстың утланыышкыны болгаш бистиң коллективтиг ажыл-чорудулгавыстың кол-кол шиитпирлери шын болуп келгени болур, а чедип алган түңнелдер — кайгамчык улуг. Ону төөгү бадыткаан.

Бистиң улузувустуң эң улуг чедиишкини — улусчу, социалистиг күрүне болур. Ол, чоннуң херээнге, чоннуң боттандырып турары улусчу эрге-чагырганың күрүнези болуп төрүттүнген, хөгжүп база быжыгып келген. Бо дээрге, хамаатыларны күштүг угаан-бодалдыг, амгы үениң күрүнези, хоойлу-дүрүмнү болгаш чөптүг чорукту удуртулга болдурган. Бистиң социалистиг күрүневис улустуң коллективтиг күженишкиннериниң эң эки организакчызы, ооң эрге-ажыктарының илередикчизи, чаңгыс эптиг болгаш хөгжүлдениң күчүлүг фактору.

Чаа социалистиг польша улустуң, улусчу күрүнениң күш-ажылчы улузунуң төөгүлүг хөгжүлдезин удуртуп база ону хөй-аът киирип, углап турган партия болза бистиң ажылчын аңгының марксчи-ленинчи партиязы болур.

Бистер ажылчын аңгының баштакчы ролюн социалистиг бүдүрүлгеде, күрүнениң ажыл-чорудулгазында, бүгү хөй-нийти амыдыралында быжыглаап бис.

Бис ажылчын-тараачыннарның бузулбас эвилелин тургускан бис. Бо болза улусчу эрге-чагырганың тиилээринге кол үндезини болган. Бо эвилел чурттуң социалистиг хөгжүлдезиниң фундаментизи, бистиң партиявыстың политиказының үндезини болуп келген болгаш болур-даа.

Социалистиг күрүнени быжыглаарынга, социалистиг демократияны хөгжүдеринге сөөлгү чылдарда улуг чедиишкиннерни чедип алган бис дей, Э. Герек уламчылаан. Улусчу эрге-чагырганың ниитилел-биле харылзаазын быжыглаан бис. Улус Советтериниң ажылын сайзыраңгайжыдып, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бот-башкарылгазын база ниитилел бот-башкарылгазының өске-даа хевирлерин хөгжүдүп, күрүнениң административтиг аппарадының структуразын экижидип, ооң ажылының тода болур чоруун экижидип турар бис. Профессионалдар эвилелдериниң идепкейи бедип турар. Аныяк салгалдың амыдыралынга Польша аныяктарының социалистиг эвилелдер федерациязының ролю өзүп турар. Бүгү хөй-нийти организацияларының ат-алдары быжыгып турар. Социалистиг тургузугнуң бодунуң бүдүжүнден үнүп кээп турар хөгжүлдениң бо угланыышкыннарын моон соңгаар-даа шиитпирлиг-биле уламчылаар бис.

Социалистиг тургузугнуң бурунгаарлаарының хире чергези-биле аңгыларның болгаш ажылчы чоннар бөлүктериниң бот-бодунче чоокшулажыышкыны болуп турар, а бистиң күрүневис чоорту бүгү улустуң социалистиг күрүнези болу бээр.

Социалистиг демократияның принциптери бистиң чуртувустуң бүгү хөй-нийти болгаш политиктиг амыдыралынга сиңниккен турарын, олар сеймниң болгаш чазактың ажылынга,

(Уламчызы 4-кү арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг сейм!

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Силерниң чонунар улусчу Польшаның үжен чыл оюн байырлап демдеглеп турар бо хүннерде силер-биле кады турары меңээ улуг алдар болгаш өөрүшкү боор турар-дыр. Совет Эвилелиниң 15 миллион коммунистеринден, бүгү совет кижилерден изиг байыр чедирип, амыр-мендиңерни айтырып тур мен. Олар акы-дуңма Польшага чоок сеткилдиг, олар аңаа ынак, ону шынчы өңнүү болгаш эвилелчизи деп үнелеп турар.

Бүгү Польша Улус Республикага болгаш ооң хамааты бүгүдезинге изиг байырывысты чедирип тур бис. Силерниң ниитилелиңерниң хүлээп көрдүнген удуртукчузу — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга, Улустуң чаңгыс эп фронтузунда коммунистерниң чаңгыс эп-сеткилдиг эштеринге, Польшаның бурунгу черинде чаа амыдырал тургузукчуларынга — ажылчыннарга, тараачыннарга, интеллигентилерге изиг байырывысты чедирип тур бис.

Фашизмден хосталганының болгаш улусчу-демократтыг тургузугнуң тургустунганының байырлалдарын силерниң юбилейиңерниң соонда акы-дуңма өске чурттарга шуптузунга кады демдеглээр бис. Оларның чурт бүгүдези бодунуң шиитпирлезе чогуур айтырыгларын шиитпирлеп келген: оларның байдалдары чаңгыс аай эвес турган. Ыңчаанмыже олар шупту улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Ол оруктуң чаагай үре-түңнелдери — марксизм-ленинизмниң идеяларының күштүүн болгаш чөптүүн, социалистиг тургузугнуң эгээртинмес аргаларлыын чугаалап турар.

Шуптувусту ам Э. Геректиң илеткели ханызы-биле бодандырыпты. Бо андирден чаңгылангаа төөгүлүг шынның күжү улуг. Эрткен 30 чылдың Польшага чүү хире ужур-дузалыг болганын, оларның улуска чүнү бергенин, ооң амыдыралынга кандыг туруштуу ээлээшин база катап ханы болап көрдүвүс. Ол чылдар кайгамчык шудургу түңнелди берген, ынчангаш кижилерниң бүдүрген чаагай үүлези былдыргай эвес, харын кылдынган ажылдың хемчээлдерин улам тодаргай көргүзүп, ооң төөгүлүг утказын улам эки билип алыр аргалыг кылдыр биске ииттизи-биле көстүп турар-дыр.

Эш Геректиң чугаалап турары-ла шын. Польшаның байдалы 1945 чылда шынап-ла аар-берге турган. Эжелекчилер үреп-талап каапкан, национал байлааның барык чартык кезиинден каражадаан, беш хамааты бүрүзүнүң-не бирээзин оскунган чурт турган. Ооң-биле капсырлаштыр мөлчүкчү аңгыларның дайын мурнунда тергииделиниң човаланыг уржуктарынга — ядаралга, экономиканың болгаш эртем-техниканың хожудаашкынынга база таваржып, эртем-билиглиг кадрлар чедишпестеп турган.

Ынчангаш улусчу эрге-чагырганың бүдүрген чаагай үүлези, ажылчы чон массаларының маадырлыг чорук кылганы харын улуг түңнелдерлиг. Олар чуртту чүгле дайын үрегделдеринден чаартып алган эвес, харын ону бүгү социалистиг чурттарда дег, сайзыраңгай чурт кылдыр хуулдурган. Кошкак сайзыралдыг, хамааржылгалыг, буржуаз-помещик тургузуглуг турган Польша ам хамааржыышпас болгаш тускайлаң догуннаан, хосталган улузунуң чаңгыс эптии-биле күштүг, делегейге шынап-ла алдарлыг, сайзыраңгай үлетпүрлүг социалистиг күрүне апарган. Хамык ужур шак ында. Бөгүн силерге ынчангаш акы-дуңма ёзу-биле изиг байыр чедирип турар-дыр бис!

Ооң бээр үш чыл болду. Польшаның каттышкан ажылчын партиязының VI съездизинге кээп чораан мен. Чурттуң ниитилел тургузуун улам ыңай хөгжүдериниң нарын айтырыгларын шынап-ла эш хуузунда найыралдыг чугаалажып, тыптып келген бергелерни ажып эртериниң аргаларын тодаргайлап турганын черле утпас-тыр мен. Төп Комитеттиң саналын ёзугаар съезд экономиканы хөгжүдериниң темпилерин шиитпирлиг дүргеледирин болгаш ону үндезин болдургаш, чоннуң амыдырал деңнелин бедидерин кол угланыышкын болдурган. Ол съездиниң айыткан угланыышкыны амыдыралга чедиишкинниг боттанып турар деп чүвеге силер-биле кады чүректиң ханызындан өөрүп турар-дыр бис, эргим польша өңнүктер.

Съездиниң шиитпирлери күш-ажыл кижизиниң чаагай чоруунче партияның сагыш салыышкынынга сорук киирген. Польшаның ажылчын аңгызы, бүгү ажылчы чону ону тодаргай көрүп турар. Олар партияга бүзүрээр, ооң политиказын чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Ам бүгү чуртта пентерээн күш-ажылчы көдүрлүүшкүн ооң тыптып үнген. Польшаның каттышкан ажылчын партиязы болгаш эш Эдвард Геректе баштаткан ооң удуртулгазы ынчангаш бедик алдарлыг.

Польшаның каттышкан ажылчын партиязы чурттуң национал байлаан төөгүлүг кыска хуусаада улам улгаттырар, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузар сорулганы салган. Ол болза улуг болгаш чаагай сорулга болгай.

Үлетпүрге улуг үүлени боттандырар болгаш кодээни улам көдүрерин хандырар, Польшага социалистиг тургузуушкуннуң өске-даа онзагай айтырыгларын шиитпирлээр апаар силер. Ук ажылдың бодавыже берге, улустуң чогаадыкчы күштериниң шудургу ажылдаарын, кижи бүгүдезиниң бедик мерелдиг, сагылга-чурумнуг, ёзулуг күш-ажылчы сорук киириишкинниг болуруң, бүгү күжүн бээрин ол негээр.

Бергелерге база таваржып эртер апаар силер, ол бергелер буржуазтыг Польшага кайы хөй турган дорайтаашкын бергелери эвес. Ол болза өзүлдениң, дүрген бурунгаарлаарының бергелери болгай, эштер.

Бистиң совет чуртувустуң кайы хире шалыпкын хөгжүп турарын билир силер. Үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга күш-ажылчы бедик идепкей, үргүлчү улгадып турар бүдүрүлге пландарын чедиишкинниг күүседири — ССРЭ-зе коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазының кол мөзү-шынары боор турар. Ыңчанмыже Совет Эвилели чижектиг кончуг улуг чурттуң улус ажыл-агыйының тус-тус звеноларынга пландар күүседирде ам безин чымыштыг ажылдаар ужурга, боттуг бергелерге база таваржып турар бис. Херек кырында байдал ындыг. Бистиң бурунгаарлаарывыс улам ыңайлаан тудум-на, бистиң мурнувуска амыдырал улам улуг хемчээлдиг болгаш нарын сорулгаларны тургузуп турар. Оларны шиитпирлээринге улам улуг куженишкиннер, шудургу ажыл-иш, материалдыг хөреңгилер херек. Сөөлгү түңнелинде, улам улуг билиглер, организастыг, билиг-мергежилдиг болуру негеттинер. Ниитилел харын чаа шынарлыг деңнелче көдүрлүп, ооң мурнунга чаа-чаа делгем оруктар ажыттынып, алызында баргаш улустуң амыдыралы материалдыг, угаан-бодал талазы-биле улам утка-шынарлыг кылдыр — чаартынып турар.

Социализм кайгамчыктыг чаагай үүлени бүдүрүп шыдаар деп чүве бистиң-даа, силерниң-даа дуржулгаңардан билдинип турар. Польшаның ажылчын аңгызы, тараачын чону биле интеллигенциязы партияның төлевилээн программазын алдарлыг күүседир дээрзинге чогум-на ынчангаш ылап бүзүреп турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет күрүне Польшаның күштүг, хамааржыпас, демократтыг күрүне болган турарын шынап-ла кезээде күзеп келген бис.

(Уламчызы 2-ги арында).

СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬША 30 ЧЫЛ БОЛГАН

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Эгези 1-ги арында).

Силер — бистиң польша өңнүктеривис — чуртуңарның эргелерин кызагдаар болгаш базымчалаар хөй санныг оралдажышкыннарга удур, ооң амгы, төөгү ёзугаар чептүг кызыгаарларын делегейге дагалзаашкын чок хүлээп көргеш турары дээш шудургу демиселди чорудуп келген силер. Үр үе дургузунда болган ол берге демиселдиң бүгү үе-чадаларында силер-биле кады туржуп келген бис. Амгы үениң үлетпүрүн тургузуп алыр дээш шудургу ажылдап келген силер. Силерниң ол ажылыңарга база шылдаар шаавыс-биле дузалажып келген бис. Улустарның социалистиг чаалап алышкыннарын акы-дуңма өске чурттарның эрмияларды-биле, Совет Армия-биле кады идегелдиг камгалап турар Польшаның шериглерин амгы үениң чепсектери-биле чепсеглээринге дем-каттыштырып ажылдап келген бис.

Ам чурттарывыстың аразында политиктиг, экономика болгаш культура харылзаалары эрткен үеде кажан-даа көстүп көрбейн чораан калбарышкынныг апарган. Ол бүгү талалыг харылзааларның кайы хире үре-түңнелдиин эш Герек кончуг тодаргай болгаш бүзүреңчиг кылдыр чугаалады.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Польша Улус Республиканың Улустуң чаңгыс эп фронтузунуң өске-даа партиялары болгаш организациялары, сейми, Күрүне Чөвүлели биле чаза совет-польша кады ажылдажылганы улам хөгжүдерин эң чугула ужур-дузалыг кылдыр үнелеп турар деп чүвеге өөрүүр-дүр бис. Совет Эвилели улусчу Польшага хамаарыштыр чаңгыс-ла политикалыг деп, бодумнуң таламдан, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден силерге айыткаксаар-дыр мен. Ол политиканың ужуру болза, бистиң дем-каттыштырып ажылдаарывысты улам делгеренгей калбартырында, ооң хевирлерин байыдарында, чурттарывыстың мурнунга амыдыралдың тургузуп турар янзы-бүрү, чиик эвес болгулаар айтырыгларын бот-боттарынга ажыктыг кылдыр шиитпирлээр аргаларны тыварында бооп турар. Акы-дуңма найыралдың политиказы деп чүве ол!

Хүндүлүг эштер! Ам шуптувуста кижи үнелеп четпес ниити кежиивис бар. Делегейниң ийиги дайынының соонда чүгле бөлүк социалистиг күрүнелер тыптып келген эвес-ле болгай. Бистиң социалистиг дем-каттыштырылгазы дээр хүрээлениивис база тыптып келген. Ол болза мырыңай чаа, эрткен үеде көстүп чорбаан болуушкун болган. Чугааның ужуру болза, анаа-ла күрүнелер эвилелин тургузуп алыр дугайында эвес, харын идеологиязы биле сорулгаларының ниитилешкээнге, делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезилеттинген, социалистиг эвилел дугайында, ажылчын аңгы биле ооң шылгаттынган авангарды—коммунистиг болгаш ажылчын партиялар кол күжү болган турар эвилел дугайында бооп турган.

Ол эвилелди тургузары болгаш хөгжүдери эвээш эвес үени-даа, коллективтиг күжениишкиннерни үндүрерин негээн. Теория, практиканың мырыңай чаа хөй-хөй айтырыгларының харыызын тывар, болуушкуннарның янзы-бүрү эргилиишкиннерин дензигүүрлүг болгаш чогуур өйүнде харыылаар хемчеглерни алыр ужурлуг турган. Эң нарын айтырыгларны безин шиитпирлээри социализмниң чурт бүрүзүн оон тус хуузунда болгаш социалистиг дем-каттыштырылгазын ниитизи-биле быжыглаар арганы бээр кылдыр ол айтырыгларны шын, марксисчи-ленинчи ёзу-биле шиитпирлеп келген, шиитпирлеп шыдаар-даа бис — ону амыдырал база бүрүн бүзүреллиг бадыткаан.

Бөгүн хөй талалыг дем-каттыштырып ажылдаарының практикага шылгаттынган принциптери биле хевирлери бисте бар. Коллективтиг организацияларывыс дуржулгалыг апарган, быжыга берген. Варшава Керээзи тайбын биле социализмниң идегелдиг, дээштиг чепсээ болу берген. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели социализм чурттарының экономика интеграциязының төөгүлүг ажыл-ижин чорударынга бодунуң бүгү практиказы-биле дуза чедирип турар. Бүдүрүүшкүннүң кооперастаарындан болгаш специализастаарындан, эртем-техника талазы-биле солчуушкуннар кылырындан чурттарывыстың кайы хире ажыктыг дуза ап турарын шуптувус тодаргай көрүп тур бис. Дем-каттыштырып ажылдаарывыстың аргалары биле курлавырларын улам идепкейлиг ажыглаар, социалистиг дем-каттыштырылгазында тургустунган чаа харылзаа хевирлериң хөгжүдер болгаш ханыладыр бүрүн шиитпирлиг бис.

Сөөлгү чылдар дургузунда акы-дуңма партияларның идеология талазы-биле дем-каттыштырып ажылдаары илдең күштелип турар апарган. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Бир талазында, акы-дуңма чурттарда социалистиг тургузуушкуннуң болгаш ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында массаларны коммунистиг ёзу-биле кижизидери, ниитилел медерелиниң деңнелин, ниитилел моралының деңнелин бедидеринче угланган кижизидилге ажылы улам улуг ужур-дузалыг бооп турар. Өске талазында, амгы үеде эрги болгаш чаа делегейлерниң идея демисели чидигленип турда, бистиң идеяларывыстың шавар халдаашкынын улам ыңай идепкейжидерин, буржуазтыг, ревизионистиг идеологияларга ойтур шавыышкын бээрин күштелдирерин чедип алыры эргежок чугула. Бистиң партияларывыс ону тодаргай билип турар.

Биске бо юбилейлиг чыл партияның идеология ажылын улам идепкейжидериниң чылы болу берген. Ол талазы-биле хөй-хөй ажылдарны бистер база кылган бис. Идеология айтырыгларынга коммунистерниң кол барымдаалаар шугуму—нургулайында чаңгыс аай шугум болгай. Марксизм-ленинизмден, социалистиг интернационализмден кандыг-даа чайгылыышкынга удур демиселдиң идея талазы-биле чаңгыс эвин быжыглаары, оон ленинчи принциптерин чайгылыш чок сагыыры социализм чурттарының ажылчы чоннарының мурнунга, делегейниң ажылчын аңгызының мурнунга бистиң доктаамал сагыш салыр ниити хүлээлгевис ол болур дээрзинге бүзүрээн бис.

Акы-дуңма чурттарның дем-каттыштырылгазының база бир талазы практикага хынаттынган. Ону онзалап чугаалаза чогуур. Чугааның ужуру делегей политиказында бооп, аңаа бистиң чурттарывыс дугуржуглуг хемчеглерни ап, тайбынны быжыктырарынче, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган ажылдарны демниг, ылап болгаш чайгылыш чок чорудуп турар. Ол угланыышкын тодаргай билдингир болгаш ак сеткилдиг. Социалистиг тургузугнуң чогум мөзү-шынарындан ол укталган. Ол угланыышкын ажылчын болгаш национал хосталгалыг шимчээшкиннерниң үндезин эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Ол угланыышкын бүгү кижи төрелгетенниң социал дештиилгезиниң херээнге шынчы бараан бооп турар.

Социализм—делегей политиказының эң салдарлыг фактору ол болгай. Ынчангаш улустарга ооң чаагай салдарлыынга чоргаарланып турар бис. Ам тайбынче болгаш күрүнелерниң бот-боттарынга ажыктыг дем-каттыштырып ажылдаарын калбартырынче кандыг-даа хире-чергелиг улуг базымнар кылыры социалистиг күрүнелерниң инициативаларындан, идепкейлиг дем-каттыштырып хемчеглер алырындан дорт ийикпе, калсырлашкак хамаарылгалыг деп чүве факт-ла болгай, эштер. Социалистиг дем-каттыштырылгазы улуг Лениниң чаагай, тайбынга ынак даштыкы политиказының тугун бедик киискидип турар—ону кижи төрелгетен көрүп тур!

Өжээннежир чорукка болгаш «соок дайын» үезинде бүзүрешпес байдалга хораннаткан турганындан тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын принциптерин үндезин болдургаш, күрүнелер аразынга харылзаа турарының эң эптиг хевирлерин ажыглаарынче делегей харылзааларын угландырарын чедип алыр дээш, сөөлгү чылдар дургузунда кайы хире хөй ажылдар кылдынганын бүгүде билир. Доктаамал политиктиг демисел чорударын негээр ол болуушкун төөгүлүг ужур-дузалыг тодаргай чедиишкиннерге ам безин чедирген деп дидим чугаалап болур.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чорууң чавырылдырарының чорудулгазы уламчылап база ханылап турар, дээрзиниң чаа херечизи болза чоокта чаагы дээди деңнелге болган совет-америк ужуражышкынының түңнелдери болган. Бистиң бодап турарывыс-биле ап көөрге, кол чүүл болза 1972 болгаш 1973 чылдарда эгелээн улуг херекти уламчылаар, ССРЭ биле АКШ-тың аразынга делегейниң ракета-ядролуг дайынының эгези болу берги дег дайынныг, үскүлежиишкинниң халаптыг чоруун эвээжедир, а ооң соонда мырыңай болдунмас кылыр дээш бүгү чүүлдерни кылыр деп, ийи таланың шиитпирлиг чоруу бооп турар. Янзы-бүрү талаларга кайы-кайызынга ажыктыг тайбың совет-америк кады ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш ханыладырынга ийи таланың чүткүлдүү бүгүле тодазы-биле илереп көзүлген турган.

Москва чугаалажышкыннарының тодаргай түңнелдери билдингир. Маңаа мен ол түңнелдерниң эндере чепсегленишкинни боогдаарынга болгаш бүгү-ниити тайбынны быжыглаарынга дорту-биле хамаарыжып турар ол керээниң ужур-дузазын чүгле немей онзалап демдеглеп каксайдыр мен.

Совет Эвилели болгаш Американың Каттышкан Штаттары ийи чурттарның ракетага удур камгалалының системаларын чаазы-биле дыка кызыгаарлаарын көрүп турар протоколга ат салганнар. Ол ажыктыг базым болган дээрзи чугаажок. Ол чүгле ийи чурттарның тайбың экономиказын хөгжүдериниң талазы-биле эвес, харын база оларның аразында бүзүреллиң улам ыңай өзериниң, а оон-биле кады улустар аразының байдалын ниитизи-биле экижидериниң талазы-биле ажыктыг.

Президент Никсон-биле бистиң чугаалажышкыннарывыстың түңнелинде стратегтиг шаап халдаашкын чепсегленишкинниң кызыгаарлаар талазы-биле улам ыңайгы базымнарның ниити шинчизи база тодараттынган. Айыттынган хемчеглерниң кайы хире улуун онзалап демдеглексеп тур мен: чугаа болза бо айтырыг талазы-биле 1977 чылга чедир күштүг болуру билдингир тур дугуржулганың соонда 1985 чылга чедир күштүг бооп хөделир болгаш ракета-ядролуг чепсектиң сан-даа, шынар-даа талазының кызыгаарлалын баш удур көөр чаа, элээн үр хуусаалыг дугуржулга чедип алдынар дээр дугайында чоруп турар-дыр. Ындыг дугуржулганы чарары чиик эвес херек деп чүве билдингир. Ынчанмыже бистер болза кылдынган ажыл, ооң иштинде дээди деңнелге сөөлгү ужуражышкың үезинде-даа кылдынган ажыл, айыттынган сорулганы шиитпирлеп шыдаар деп санап турар бис.

ССРЭ биле АКШ ийи чурттарның ядролуг чепсекти чер адаанга шенеп шылгаар чоруктарын дугурушчуган хуусааның иштинде дыка кызыгаарлаар, а эң-не күштүг кылдыр октаан чепсекти шенээрин бүрүнү-биле соксадыр деп база дугурушканнар. Ол дугуржулганы бистер ядролуг чепсекти шенеп шылгаарын хоруглаары алыс түңнелинде барып бүгүдени хаара тудуп турар болгаш бүгү-ниити чүүл болган турарынче базым кылдыр санап турар бис.

Химиктиг дайынны чорударының эң-не айыылдыг өлүмнүг чепсектерин, а ол ышкаш долгандыр турар бойдуска салдар чедирер чепсектерни дайын сорулгаларынга ажыглаарынга удур угландыр ССРЭ биле АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржуушкуннарның-даа тайбынның херээнге ажыктыы база илдең-дир.

Боттарының дайынга белеткелдерин күрүнелерниң кызыгаарлаарының буянныг чаагай үлегер-чижээ бооп турар практиктиг хемчеглерниң шак бо бүгү комплекизи чер кырынга тайбынны быжыглаарын күзеп чоруур бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга дааржып турар деп бодаар бис, эштер. Чогум-на моон ужурунда совет-америк чугаалажышкыннарның боттуг түңнелдери бүгү делегейге калбаа-биле деткиткен.

Бистер улам-на хөй чүүлдерни күзээн болгаш улам-на улуг чүүлдү кылырынга белен турган ийик бис дээрзин чугаалап болур мен, эштер. Совет Эвилели, ылаңгыя, ядролуг чепсектиң чер адаанга чоруттунар бүгү шенелделерин бүрүн соксадыр дугайында дугуржулганы чарарынга белен. Бистер ядролуг чепсек ап чоруур совет болгаш америк корабльдерни база суг алдының хемелерин шуптузун Чер-ортузу далайдан ырадып үндүрер дугайында дугуржуп алыры база-ла ажыктыг деп санап турар бис. Аңаа хамаарыштыр дугуржуушкуннуң амдызында чедип ап шыдаттынмааны харааданчыг-дыр. Ындыгдаа болза, бистиң бо саналдарывысты амыдыралга боттандырары тайбынны быжыглаарынга чаа боттуг салыышкын болур болгаш ону хөй-хөй чурттарның улустары сеткилдиң улуг ханышкыны-биле уткаан турар ийик дээрзинге бүзүреллиг бис. Бо айтырыглар талазы-биле дугуржулгаларның болдунуп болур үези чедип кээр деп ынанып апаар бис.

Совет Эвилели биле АКШ-тың аразынга таарымчалыг харын-даа найыралдыг деп чугаалап болгу дег харылзааларны чогумчуткан турар чорук тайбынның херээнге боттуг чугула ужур-дузалыг болур дээрзинге маргылдаа турбас. Ынчаарга улустар аразының харылзааларын бүгү чурттар, оларның улуглары-даа, бичелери-даа боттандырып тургузар болгай. Олар шуптузу бир дең эргелиг бооп турар. Ынчангаш бүгү-ниити айыыл чок чорукту быжыглаарынга чурт бүрүзү бодунуң салыышкынын киирер хүлээлгелиг.

Социалистиг чурттар европа күрүнелерниң аразында харылзааларга эки чүүлче күштүг эргилдени болдуруп, бүгү Европага тайбынны быжыглаарын чедип алырынче кезээде чүткүп келген деп чүве билдингир болгай. Бистиң бо чүткүлүвүстү барыын-европа чурттарының хөй кезииниң талазындан билген болгаш деткээн деп чүвени бедии-биле үнелеп турар бис.

Европаның тайбынның диви болдурары ышкаш, ындыг улуг болгаш нарын херекке чайгылыш чок болгаш соруккур чорук кончуг чугула болуру чугаажок.

Европага политиктиг байдалды чогудуп тургузарынга Франция болгаш ГФР ышкаш, ындыг күрүнелерге кайы хире чугула рольдуң онаажып турары билдингир. Ынчангаш бистер улустар аразының дүшкүүрлүг чорууң чавырылдырарының эрге-ажыктарынга боттарының мурнунда турган чүъени ыракшыл көөр президентиниң болгаш федералдыг канцлериниң кылган чүүлдерин хевээр арттырар болгаш көвүдедир деп быжыг бодалдыын Франция президентизи Жискар Д. Эстенниң болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлери Шмидтиң бадыткап турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар бис.

Европаның тайбың перспективазынга бүзүрел күрүне ажылдакчыларының-даа, улус массаларының-даа угаан-медерелинге ханы дазылдарлыг болган турары чугула. Бо талазы-биле улуг рольду айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле күрүнелерниң Ниити-европа чөвүлел хуралы ойнаар дээрзинге идегеп турар бис. Ол чөвүлел хуралды чыылдырып турар чорук чүгле боду безин — улуг чедиишкин дээрзинге чигзиниг чок. Ол болза чаагай угаан-бодалдың тиилелгези-дир.

Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг болурунга хамыктың мурнунда ук диптиң тайбың хөгжүлдезиниң кол принциптери оон бүгү киржикчилериниң чаңгыс аай күзел-соруу-биле тода чарлаттынган болгаш бадыткап быжыглаттынган турары чугула. Ону черле билдингир болгаш кара чаңгыс угаазылалдыг деп соглеп болур принциптер тодаргайлаарга: туруп турар күрүне кызыгаарларының үрелбес чоруун хүлээп көөрү; күш дөгээринден болгаш ону хереглээр деп кыжанырындан ойталаары; хамаарышпас болгаш тускай догуннаар чорукту кайы-кайызының хүндүлээри; өске чурттарның херектеринче кандыг-даа холгаарлаашкындан ойталаары; янзы-бүрү кавыларга кайы-кайызынга ажыктыг болур чорукка үндезилеп тайбың кады ажылдажылганы улам калбаа-биле хөгжүдери-дир.

Бо, угланыышкын-биле бурунгаарлавышаан, күрүнелерниң Ниити-европа чөвүлел хуралынга утуштур элээн улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган. Дыка хөй чугула болгаш принципиалдыг чүүлдер дугуржуп алдынган. Ынчангаш чедип алдынган чүүлдерни чедир үнелеп көрбес болза, чазыг болур ийик. Күрүнелерниң Европа шуулганы—анаа-ла бир эвес, харын шынында ховар дээн болуушкун деп чүвени барымдаалап көөр апаар. Чоокта чаа-ла черле шиитпирлеттинер арга чок кылдыр санаттырып турган, ындыг айтырыглар талазы-биле дугуржуп алырының, бот-боттарын хандыр билчип алырының чорудулгазы бир-ле дугаар бооп турар-дыр.

Ынчалмыже, боттарының негелделерин келергей бедидип, күрүнелерниң аразынга бүзүрежир чорукту чедип алдынган амгы хире-чергези турда, ам-даа шиитпирлеттинип шыдаттынмас хире айтырыгларны идип үндүрүптерин чүткүдүп турар кижилер боттуг эвес чүве кылып, ырады көрбейн турар-дырлар дээрзин чугаалап каксап тур мен. Оларның таарымчалыг шиитпирлеттинер чоруу арай сөөлзүредир, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң улам ыңай чавырлыышкыны бооп турда, ам тывылган туруп болур. Ынчаарга чөвүлел хуралче баш бурунгаар онедниң бодап алган «айтырыгжыгаштар» октагылаар, бөгүн-даа бол таарыштыр шиитпирлеттинеринге херек кырында чоокшулап келген улуг-улуг, принципиалдыг херектерни оонак айтырыглар-биле холуп каалтар дээш оралдажышкыннар көңгүс-ле угаазылал чок чорук-тур. Бо бүгү болза чөвүлел хуралды чылдагаан чокка узамдыктырарынга чедирер, ону «соок дайынның» күштери ажыглаарын оралдажып турар.

Кызыгаарларының үрелбес чоруун болгаш тайбың харылзааларының өске-даа принциптерин хүлээп көөр чорук чүгле социализм чурттарынга ажыктыг чүве-дир, ынчангаш бистерни ол «дүжүп бериишкин» диижири чүүлдүң ужун Барыын чүкке «өртек-долуг төлезин» дээр дугайында чугааларны барыын талакы парлалгадан чамдыкта көрүп болур боор-дур. Ындыг үзел-бодал, бир эвес оон-даа дора деп сөглевезе-даа черле дыка чиктиг бодал-дыр!

Тайбың—диптиң чөөн-даа, барыын-даа чүгүнде бүгү улустарга эргим үнелиг чүүл болгай. Олар шуптузу боттарының кызыгаарлары магадылаттынган, а келир үе дайыннардан чайлаттынган турарынга сонуургалдыг. Европейжилер эрткен үеде агрессияга удур, дайынга удур ынаныштыг хемчеглер алдынмайн турганының ужун хөй-хөй миллион кижилерниң амы-тынындан кагарап кычыгдаан болгай. Ынчангаш быжыг тайбынны болгаш быжыг, хандыртынган айыыл чок чорукту күзевес болгу дег улус бистиң хөй качыгдалдыг дививисте чок деп бүзүреллиг чугаалап болур!

Совет Эвилели чоокта чаа барыын чүктүң элээн хөй күрүнелериниң удуртукчуларынга чөвүлел хуралдың ажылын чедиишкинниг доозарынга дузалаар дугайында кыйгырыг кылган. Ол кыйгырыглар шын билдинген турар боор дээрзин идегээр апаар бис. Сөөлгү ийи чыл дургузунда Европа күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың кады кылган улуг ажылын боттуг үре-түңнелдиг болгаш төлептиг доозарының эргежок чугулазының дугайында бодал барыын талакы дыка хөй күрүнелерде улам-на улуу-биле деткип турар хире-дир.

Ниити-европа чөвүлел хуралының долу чедиишкинниг болуру дээш болдунуп болур бүгү чүүлдер кылдынар дээрзинге бүзүреллиг бис. Бо талазы-биле хөй-хөй чүүлдерни калбак хөй-ниити, ооң иштинде Европада айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш ажылдап, идепкейлиг хөделип турар шимчээшкин база кылып болур. Дипте эгелээн өскерилгелерни уламчылаар болгаш чүге-даа торлуш чок болдурар, — бистиң ханы бүзүреливис-биле алырга, Европада тайбыңның бүгү талалакчыларының хүндүлүг хүлээлгези шак ол-дур!

Бир эвес ам хамык чүве бүрүн чогужуп таарышкан, дайынның кыжаныы дээрге хоозун чүүл апарган болгаш тайбынны хандырарының сорулгазы ийиги, а харын-даа үшкү чергеже ырап чыла берген дээр чижектиг даамай бодал хөй-ниити бөлүктеринде быжый бээр чүве болза, кончуг-ла айыылдыг болур ийик. Боттуг байдалды барымдаалаары эргежок чугула: делегейниң элээн хөй районнарында байдал ам-даа дүвүрээзинниг.

Ооң чаа бадыткаашкыны дээрге, грек шериг эрге-чагырганың чүнүң-биле-даа чылдагаан чокка кылган чепсектиг агрессиязының түңнелинде болган Кипрге болуушкун-дур. Ол дээш харыысалганы НАТО-нуң чамдык бөлүктери чүктеп турар, чүге дээрге олар Кипрниң хамаарышпас чоруунга таарышпайн турарлар. Кипрниң иштики херектеринге даштыкыдан шериг күжү-биле холгаарлаашкынны соксадырып болгаш грек агрессиниң мурнунда хамаарышпас бот догуннаашкынныг күрүне бооп турган кипр байдалын катап тургузарын Совет Эвилели, социалистиг чурттар, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелер шиитпирлиг-биле негеп турар.

Дайынның болгаш агрессияның күштери боо-чепсээн ам-даа салбаан.

Социалистиг чурттар тайбыңның дайзыннарының чимзениишкиннерин көрбейн барып, оортан чогуур түңнелдерни үндүрбейн барып болбас. Бистиң мурнувуста — чугула болгаш шыңгыы айтырыглар туруп турар, бис оларны ажыл-херекти узамдыктырып соңгааралатпайн, ол айтырыгларны шиитпирлээр база катап шиитпирлээр апаар бис.

Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар ышкаш, чепсегленишкинниң эндере бүдүрүп үндүрерин кызыгаарлаарын, а ооң соонда чепсегленишкинни кызырарын көрген шиитпирлиг хемчеглерни алырынга белениң чаңгыс эвес удаа медеглээн. Ылаңгыя Европада чепсегленишкинниң болгаш чепсектиг күштерин кызырарының дугайында бистер база катап чугаалап тур бис. Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни улам ажыктыг болгаш бүгү талалыг ажыглаары мурнукузундан-даа артык чугула бооп турар. Бистер ол ышкаш чепсегленишкинни дүжүрер дугайында Бүгү-делегей конференциязының столунуң артынга олуруптарынга шагда-ла белен бис. Бар бооп турар бөлүглениишкиннерниң аразында удур туржур чорукту кошкадырынче, а кедизинде баргаш—оларны шуут узуткаарынче угланган базымнар дугайында дугуржурунга база-ла белен бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер дээш ажыл-херек черле соксавас.

Эштер! Чүс-чүс чылдарның дургузунда Европага, чүгле Европага эвес, харын салгал бүрүзүнге-ле «бодунуң дайыны» таваржып келген болгай. Бистиң салгалывыс кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не хоозуралдыг дайынның аар берге чүүлдерин чүктеп эртер ужурга таварышкан. Ооң сорбулары бистиң аравыста миллион-миллион кижилерде, бистиң чурттарывыстың чериниң кырында, бистиң улустарывыстың угаан-бодалында артып калган. Олар дайынга өлген кижилерниң мурнунга, бистиң херээвисти уламчылаар кижилерниң мурнунга дириглерниң, бистерниң хүлээлгевис дугайын бистерге сагындырып турар.

Ол бедик хүлээлге дугайын акы-дуңма Польшаның хүндүлүг шаңналы — Виртути Милитари орден меңээ база катап сагындырган. Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели ындыг орденни — дайынчы ачы-хавыяалыг болганы дээш дээди шаңналды тывысканынга өөрүшкүмнү чажырбас мен.

Бо бедик шаңналды бистиң чурттарның, бистиң улустарның агрессорга удур тулчуушкуннарның кадыг-дошкун хүннеринде болгаш тайбың чогаадыкчы күш-ажылдың хүннеринде-даа каңнаттынып, тургустунган улуг найыралының демдээ кылдыр хүлээп ап тур мен. Бодумнуң дугайында чугаалаар болза, мен солдат чораан болгаш солдат бооп-даа —тайбынның солдады, коммунизм дээш демиселчилерниң улуг армиязының солдады бооп-даа турар мен. Социализмниң болгаш тайбынның эрге-ажыктарынга бараан болурундан, улустар аразында найыралды болгаш акы-дуңмалышкы чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан болурундан улуг аас-кежии коммунист кижиде чок. Эргим эштер, чүрекке эң-не чоок оон өске идеалдар меңде чок чораан болгаш чок-даа.

Кижи төрелгетен чүс-чүс чылдарда бодунуң айыыл чок болур чоруун хандырарынче чүткүп: «Тайбың күзээр болзуңза — дайынга белеткен» деп формула-дүрүмнү барымдаалап чораан. Ол формула бистиң ядролуг үе-чадавыста онза айыылдыг бооп турар. Кижи чүгле чаңгыс катап өлүр. Ынчалза-даа сөөлгү чылдар дургузунда чер кырында бүгү дириг чүүлдерни элээн каш катап узуткаар арганы берип турар ындыг хөй боо-чепсек мөөңнеттинип четтигипкен. Ону тодаргайы-биле билгеш, бистер мынчаар чугаалап келген болгаш чугаалап-даа турар бис: «Тайбың күзээр болзуңза — тайбың политиканы чорут, ол политика дээш демисеш!» Ол дээрге, бистиң социалистиг даштыкы политикавыстың кыйгырыы турган, кыйгырыы-даа бооп келген болгаш моон-даа соңгаар ынчаар артар.

Бистиң эң чоок кожавыс болгаш эки өңнүүвүс — улусчу Польша акы-дуңма өг-бүлениң ажыл-ишчи кежигүнү, социалистиг дем-каттыштырылгазының бүгү тургузукчу эгелээшкиннериниң киржикчизи бооп турарынга бистер, совет коммунистер, бүгү совет улус сеткиливис ханызындан өөрүп турар бис. Муң-муң чыл төөгүлүг, байлак талантылыг, культуралыг, бодунуң Ада-чуртунуң баар оруу социализм оруун мөңгези-биле шилип алган улус—польша улус-биле найыралга чоргаарланып турар. Эргим акы-дуңма силерге, улусчу Польшаның үжен чыл болганының хүннеринде чаа-чаа улуг чедиишкиннерни, чаагай чорукту болгаш аас-кежиин күзеп тур бис!

Хостуг, чечектелген социалистиг Польша чүс-чүс чылдарда догуннап, чурттаар болзун!

Польша ажылчы чоннарының алдарлыг авангарды — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы делгерезин!

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын чыылганнар улуг кичээңгей-биле дыңнаан болгаш диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны удаа-дараа үнүп турган.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПОЛЬША ОРДЕННИ ТЫВЫСКАНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Июль 21-де сеймниң колонналыг залынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке Польша Улус Республиканың дээди шаңналы — Виртути Милитари (Дайынчы эрес чорук) орденниң Улуг Крези аңаа байырлыг байдалга тывыскан.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ПКАП ТК-ның секретарьлары, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң кежигүннери залга олурганнар.

Орденни тывысрының мурнунда эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Польша Улус Республиканың 30 чылынга холбаштыр байырлыг чагаазын номчаан. Чыылганнар ол байырлыг чагааны диңмиттиг адыш часкап уткаан. Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден ССРЭ биле ПУР-нуң аразында мөңге болгаш бузулбас найыралдың демдээ кылдыр тураскаал белекти — Кострома областың мастерлериниң уран-сиилбилиге кылыгларын ПКАП-тың Төп Комитединге, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелинге болгаш Министрлер Чөвүлелинге тывыскан.

Дараазында ПКАП ТК-ның Бирги секретары эш Э. Герек чүве чугаалааш, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң мынчаар чугаалап турар доктаалын номчаан: Польша биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дуңма ёзузунуң харылзаазын бадыткап, бузулбас совет-польша найыралды болгаш Польшаның айыыл чок база хамаарышпас чоруунга ооң төөгүлүг чугулазын онзалап демдеглевишаан, Совет Армияның ниити хосталга дээш демисежип, ханын төккен хөй миллион солдаттарынга эң бедик хүндүткелди илерегпишаан, Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели фашистиг Германияны чылча шаварынга база польша черлерни хостаарынга хуула шылгарангай салыышкыны дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневти Виртути Милитари орденниң Улуг Крези-биле шаңнап тур.

Леонид Ильич, бистиң бүгү улузувус Силерниң дугайыңарда чаагай сагыш-сеткилдиг, Совет Эвилелин удуртурунга Силерниң шылгарангай ролюңарның дугайын билир бис. Силерни бистиң шынчы өңнүүвүс деп билир бис.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында гитлержи эжелекчилерге удур демиселге Силер, Совет Армияның маадырлыг хүрээлениинге туруп, бистиң польша черни дайынчыларының бирээзи бооп алгаш, хостаашканыңарның дугайын билир бис. Польша черни хостааны аңаа гитлержи эжелелди узуткап, бистиң улусту өлүмнүг узуткаашкындан хостаан.

Польша улус совет дайынчыларының, олардан бистиң чериниске өлген чүс-чүс муң кижилерниң тураскаалын кадагалап турар. Бистиң найыралывыс мөңге болуру ышкаш, бистиң өөрүп четтиришкинивис болгаш бистиң ындыг угаан-бодалывыс база мөңге.

Эш Брежнев, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбынның улуг программазын күүседир әчис сорулгалыг Силерниң делегей аренаазында ажыл-чорудулгаңар, ол өндүр улуг тиилелгениң. Силерниң салыышкыныңар кирген тиилелгениң түңнелдерин быжыглаарынга кайгамчыктыг бараан бооп турар.

Бистиң улус болгаш бистиң партия тайбың дээш демиселдиң ол улуг херээнге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле болгаш улуг совет улус-биле эп-сеткилин долузу-биле каттыштырып турар. Эргим Леонид Ильич. Силерге польша улустуң улуг хүндүткелин база катап херечилеп, бадыткаарын күзеп тур мен.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, эш Э. Герек бедик шаңналды эш Л. И. Брежневке тывыскаш, аңаа изиг байыр чедирген.

ПКАП ТК-га, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелинге болгаш Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны: бо минуталарда мээң сагыш-сеткилим кайы хире өөрүшкүлүг-түл дээрзин билип тур боор силер деп бодап тур мен. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, польша чазак болгаш бүгү польша улус 30 чыл эрткенде безин фашизмге удур демиселге польша шериг-биле кады Совет Армияның кылган дайынчы маадырлыг чоруун ылыктыы-биле ыяк билип, боттарының угаан-бодалындан ыратпайн турар-дыр. ПКАП Төп Комитединге, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелинге, ПУР-нуң чазаанга, бүгү польша улуска бо тураскаал дээш, силерниң мени бедии-биле үнелеп көрүп турарыңар дээш эң изиг хүндүткелди болгаш өөрүп четтиришкинни илередирин мээң чөпшээрээп көрүңер.

БАЙЫРЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП Төп Комитеди, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлели болгаш Министрлер Чөвүлели Польша Улус Республиканың 30 чыл оюнга холбаштыр июль 22-де хүлээп алыышкын кылган.

Хүлээп алыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ТК-ның секретарьлары, ПУР-нуң өске-даа кескү партийжи база күрүне ажылдакчылары чораан.

Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазактың кежигүннери, сеймниң маршалы болгаш оралакчы маршалдары, политиктиг партияларның болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, польша шеригиин генералдары, офицерлери, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, күш-ажылдың мурнакчылары база аңаа кээп, олурушканнар. Ол ышкаш Варшавада турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, польша болгаш даштыкы журналистер база хүлээп алыышкынга барганнар.

Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирген. Силерниң маңаа аян-чорууңар, бистиң юбилейивисти байырлаарынга Силерниң киришкениңер Польша биле Совет Эвилелиниң аразында акы-дуңма ёзузунуң найыралының, бузулбас эвилелиниң болгаш сырый кады ажылдажылганың чаа, чайынналчак херечизи-дир деп ол чугаалаан.

Бистиң партияның болгаш бистиң улустуң изиг байыр чедирип, эң эки чүүлдерни күзеп турарын совет коммунистерге болгаш Советтер чуртунуң бүгү ажылчы чоннарынга дамчыдып көрүңер, ол ышкаш бистиң улустуң улусчу Польшаның 30 чылын байырлаан хүннеринде илереткени акы-дуңма ёзузунуң найыралчы сеткил-сагыжын оларга база дамчыдып көрүңер.

Хүлээп алыышкын чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный июль 22-де Кремльге эртемниң, культураның ажылдакчыларынга, партия, ажыл-агый болгаш шериг ажылдакчыларынга шаңналдарны тывыскан.

Совет эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге шылгарангай салыышкыны дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары академиктер А. А. Благонравов биле П. Л. Капицага Ленин орденнерин болгаш «Кадыр болгаш Маска» ийиги алдын медальдарны тывыскан.

Онза айыылдыг кем-буруу үүлгедикчилерин тударының үезинде маадырлыг, эрес-дидим чоруу база шалыпкын хөделиишкини дээш милиция капитаны А. И. Попрядухинге Ленин ордени болгаш «Алдын Сылдыс» медальды тывыскан.

Совет күрүне мурнунга улуг ачы-хавыязы дээш Ленин ордени база «Кадыр болгаш Маска» алдын медальдарны ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломако болгаш ССРЭ-ниң МЭА-ның чиңгине кежигүнү А. В. Снежневский олар алган.

Н. В. Подгорный шаңнатканнарга чүректиң ханызындан байыр чедирип, оларга аас-кежикти, быжыг кадыкшылды болгаш ажыл-ижинге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни күзээн.

(СЭТА).

„ТУВИНСКАЯ ПРАВДА“ БӨГҮН 50 ХАРЛААН

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

Бөгүн — «Тувинская правда» солуннуң алдын юбилейи. Ол дээрге республиканың идейлиг амыдыралынга, ооң партия организациязының ажыл-херээнге чугула болуушкун. Бо алдын юбилейни бис, совет улус СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң бистиң чурттувустуң экономиктиг болгаш камгалаар күчүзүн күштелдирериңче, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун улам бедидериңче, чер кырынга быжыг тайбыңны тургузарынче угландырган политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип, ону чүүлдүгзүнүп турар үеде байырлап эрттирип турар бис.

Декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, партияга болгаш совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, Алма-Атага болган хуралга, Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларынга, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугааларының кол угланыышкыннары база түңнелдери коммунистерге, чурттуң бүгү ажылчы чоннарынга, тайбың дээш демиселчилерге толаргай орукту айыткан, СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының аргаларын айыткан.

Массаның коллективтиг пропагандизи, агитатору болгаш организакчызы болур деп ленинчи чагыгларга шынчы болуп, «Тувинская правда» солун чурттуң өске бүгү он беш муң солуннары, телевидение, радиозу-биле кады партияның документилериниң ужур-утказын кижи бүрүзүнүң мээ-медерелинге чедирерин оралдажып, чоннуң чогаадыкчы энергиязын тургустунган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче мобилизастап турар.

«Тувинская правда» солуннуң номчукчулары эрткен 50 чылдың дургузунда ооң 8972 номерлерин алган. Номер бүрүзү — бөмбүрзектиң амыдыралынче соңга-дыр, оларга республиканың, чурттуң ажылчы чоннарының, бүгү делегейниң бөдүүн кижилериниң боттарының идеалдары дээш демиселин, марксизм-ленинизмниң удурланыкчыларынга ойтур шавыышкынны берип турганын, экономика болгаш социал айтырыгларын шиитпирлээринге үнелиг арга-дуржулгаларны үргүлчү чырыдып турган.

«Красный пахарь» солун «Тувинская правданың» баштайгы ады ол. Ол 1924 чылда парлаттынып эгелээн, ынчан тыва улустуң тускай үжүк-бижии безин чок турда, ол республикага кара чаңгыс парлалга органы болуп, көстүп келген. Солуннуң тургустунганы орус улустуң акы-дуңма дузазы-биле чурттундан интервентилерни үндүр сывырып, улусчу революцияны боттандырып, В. И. Ленинниң айытканы ёзугаар чаа амыдыралды тудуп тургузуп эгелээн тыва улустуң амыдыралынга, Тыва Арат Республикага политиктиг улуг болуушкун болган. Солун бодунуң бир дугаар номериден эгелээш-ле ажылчы чоннарның аңгы-аңгы нация улустарының найыралын улам быжыглаарынче угландырган сорулганы салган болгаш ол бодунуң эртип келген чартык чүс чыл юбилейиниң дургузунда бистиң чурттувустуң улустарының акы-дуңмалышкы найыралын, пролетаржы интернационалчы чоруун быжыы-биле пропагандалап, тайылбырлап келген.

Ол ТАРН-ның, Коммунистиг партияның аныяк кежигүннерин ниитилел хөгжүлдезиниң билии-биле чепсеглеп, марксизм-ленинизмниң идеяларын пропагандалап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ужур-дузазын чонга тайылбырлап, партияның политиктиг ажылының дуржулгазын таныштырып турган. Корреспонденцияларга, мурнуку чүүлдерге, кол-кол материалдарга номерден номерже Россияда социализм тургузуушкунунуң дугайында, Коммунистиг партияның үлетпүрге индустриализацияны болгаш көдээ ажыл-агыйга коллективизацияны чорудуп турарының дугайында үргүлчү бижип турган. Ол парлаттынган чүүлдер араттарның политиктиг билиин бедидеринге улуг ужур-дузалыг турган болгаш оларның энергиязын феодализмге удур революцияны чедиишкинниг доозарынче, хөй-ниити амыдыралынга демократтыг эгелээшкиннерни быжыы-биле чорударынга, экономика болгаш культураны үндезини-биле эде тургузарынга улуг дузаны көргүскен.

Бижик билбес чорукту узуткаарынга, тыва бижикти тургузарынга ТАРН-ның дайынчы органы — национал парлалганы тургузарынга болгаш хөгжүдеринге оларны чаа амыдыралды тургузарының херээнче мобилизастаарынга солуннуң ролю чугаажок улуг болган.

Орус болгаш тыва улустуң найыралы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам быжыккан. Бодунуң пролетаржы хүлээлгезинге шынчы тыва улус дайзынга удур хайныг дайынны чорудуп турган совет улуска бүгү талазы-биле дузалап турган. Солун ол дүшкүүрлүг, кадыг-берге үеде номерден номерже тыва улустуң Кызыл Шеригже чорудуп турган белээниң: акша чыылдазының, мал чорудуп турганының дугайында бижип турган. Ол ышкаш республиканың ажылчы чоннарының эрес-маадырлыг ажыл-ижин, Тываның хөй-хөй хамаатыларының октуг боону холунга тудуп алгаш, Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалажыр күзелин илереткен билдириишкиннерин солун бодунуң арыннарынга парлап турган. Кажан тыва эскадрон фронтуга киржип бээрге, эки турачыларның совет дайынчылар-биле кады эртип турар дайынчы оруун, фашистерни чылча шаап турарын үзүктел чок чырыдып келген.

Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң хөй националдыг өг-бүлезиниң составынга эки тура-биле киргениниң соонда, «Тувинская правда» солуннуң ролю улам улгаткан. 1944 чылдың октябрь 11-ден эгелеп ол ВКП (б)-ның Тыва обкомунуң, Кызыл хоорkомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы болган. Солун Тываның ажыл-агыйын социалистиг чаартылгага үндезилеп чорударынче угланган чүүлдерни үргүлчү чырыдып, көшкүн араттарны коллективтиг ажыл-агыйже, сууржуң чуртталгаже шилчидериниң айтырыын кол кичээнгейге ап, колхозчу тараачыннарның болгаш республиканың аныяк ажылчын аңгызының тургустунуп эгелээнин доктаамал чырыдып келген.

Дайын чылдарының соонда беш чылдарының дургузунда «Тувинская правда» солун бодунуң пропагандистиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, экономиканың айтырыгларын чырыдарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның продукциязының шынарын экижидеринче аңаа үндезилээш ажылчы чоннуң чаагай чоруун улам бедидеринче угланган айтырыгларны чырыдып турган. Партияның идеология ажылдарының айтырыгларын, партия эге организацияларының ажылчы чонну кижизидер талазы-биле хөй талалыг ажылдарын бүгү тала-биле солунга чырыдып келген.

Солун социалистиг чарышче кол кичээнгейни салган. Ол номерден номерже социалистиг чарышты ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнде канчаар организастап турарын көргүспүшаан, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң мурнакчы дуржулгазын онзалап айытпышаан, шалып-ишчи бригадаларның, фермаларның, мурнакчы кижилерниң дуржулгазын херек кырынга көргүзүп келген.

Ол ажылды чорударынга ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер улуг рольду ойнаан. В. И. Ленинниң чагыын удуртулга болдурбушаан, солун ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер-биле харылзаазын улам калбарткан. Солун рейдилерни, номчукчулар-биле ужуражылгаларны организастап турар. «Тувинская правданың» почтазы, «Социалистиг чарыштың экраны», «Улусчу контроль боттаныышкында», «Комсомолчу отчугаш» деп тускай арыннарны доктаамал үндүрүп турар.

Солунга ам чүс-чүс ажылчыннар болгаш колхозчулар, партия болгаш совет органнарының ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглери доктаамал бижип турарын айтыр херек. Хөй чылдарның дургузунда солун-биле быжыг харылзааны тудуп, үргүлчү бижип турар көдээ корреспондентилерге Е. Д. Паздеринни, Н. Д. Дакааны, ажылчын корреспондентилер С. Б. Санданны, А. Ф. Вагановту, башкы Т. М. Рябинованы, артист М. А. Рамазанованы, инженер Ю. И. Владимировту болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Бистиң бүгү бижикчилеривис солуннуң ажылынга аажок улуг дузаны көргүзүп, чон-биле эң ханы харылзааны тудар арганы берип турар. Ол дугайын редакцияның хүн бүрүдеги почтазы херечилеп турарын айтыры чугула. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чорудуп турар политиказынга олар өөрүп четтиргенин илереткен чагааларын бижип турар. Ол ышкаш олар ажыл-агыйжы айтырыгларының дугайында боттарының бодалдарын база бижип турары өөрүнчүг.

Редакцияның коллективи чагаа бүрүзүн бодунуң кичээнгейинге ап келген.

Солуннуң 50 харлап турары — ооң коллективинге улуг байырлал. Ынчангаш коллективтиң бүгү ажылдакчылары сорук кириишкин-биле ажылдап турар. «Тувинская правда» солуннуң журналистери солун партияның область организациязының дайынчы чепсээ болзун дээш, ооң салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш организакчы улуг ажылды чорудуп турар. Солуннуң ажылдакчылары Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы В. Е. Межова, В. П. Филиппов, С. В. Козлова, О. И. Гаврилов, А. И. Бонин, В. А. Карманов, Ф. Л. Спиридонов, В. И. Локонов, С. С. Танхилевич болгаш өскелер-даа боттарының мергежилин бедидип, кызымак ажыллап турар.

Солун ам хүнүнүң-не 22 муң экземпляр болуп үнүп турар. Оларны чырыкче парлап үндүреринге полиграфистер улуг рольду ойнап турарын айытпас аргажок. Олар ам бөгүн чаа-чаа өрүлге, парлаалга машиналары-биле хандыртынган. Республика типографиязының хоочун ажылдакчылары Н. Г. Михеева, В. А. Шаповалов, Н. К. Мальцева, З. Н. Герасимова, Г. С. Боборыгина, В. Я. Голубков олар солунну парлап үндүреринге боттарының үлүг-хуузун хөй чылдарда киирип келген.

Бистиң солунувуска парлаттынып турар бүгү материалдар болза, совет кижиниң ажыл-херээнге тураскааттынган. Ынчангаш «Тувинская правда» солуннуң коллективи, ооң хөй санныг көдээ болгаш ажылчын бижикчилери моон соңгаар-даа партияның область организациязының бүгү салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш, ону бүгү тала-биле организастаарынга улуг рольду ойнаар дээрзинге чигзиниг турбас.

В. МАСЛОВ,
«Тувинская правда» солуннуң редакторы.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солуннуң харыысалгалыг секретары (оң талазында) В. Я. Тимофеев база соң ооралакчызы Ф. Л. Спиридонов олар дээрезында үнер солуннуң дугайында сүмележип, ону чыскаап орлар.

АДААНДА ЧУРУКТА: «Тувинская правда» солуннуң үндүрүкчүзү И. И. Сандина (солагай талазында) солун чыскаакчызы Н. Давыдкина-биле ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

«Красный пахарь» — «Тувинская правда» солуннуң баштайгы ады ол. 1924 чылда «Красный пахарьның» баштайгы номери парлаттынып үнген.

* * *

1931 чылдың январь 1-ден эгелээш, «Красный пахарь» неделяда ийи удаа үнүп эгелээн.

«Тувинская правда» солун ам хүннүң-не 22 муң экземпляр тираж-биле үнүп турар.

* * *

1934 чылда «Красный пахарь» солун Россияның Тывага акы-дуңма дузаламчызының дугайында мынчаар бижээн: «Октябрь 3-те, дүъште. Кызыл хоорайга бирээзи-ле үш тонна чүък сөөртүр 28 автомашина чедип келген. Ол машиналар хары угда 5040 пуд чүъкту сөөртүп алгаш чоруй баар...»

* * *

Оон бээр ам дөртен чыл эрткен. Чоокта чаа «Тувинская правда» солун РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң тергиин ажылдакчызы К. Б. Тугаржыктың материалын парлаан. Ында бижип турары болза ам чүгле чаңгыс пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде безин бир болгаш ийи дугаар класстың 300 хире чолаачылары, 27 тускай ортумак болгаш дээди эртемниг специалистер ажыллап турар.

Оларның аразында үжен ажыг кижи 20-20 чыл ажылдап турар.

* * *

«Тувинская правда» солуннуң көдээ болгаш ажылчын бижикчилериниң саны чыл келген тудум-на улам көвүдеп орар.

Бо чылдың бирги чартыында безин ол бодунуң номчукчуларындан 2,5 муң чагааны алган.

БЛОКНОТТУ АЖЫП ОРА...

Кызылга 1945 чылдың август 18-те келген мен. Кижилерниң байырлал шинчи кирген хөөнү мени ынчан кайгадыпкан, каяа-даа баарымга, ыры, хөгжүм чаңгыланып турду. Шынап-ла ынчан улуг байырлал — Тываның улусчу революциязының 24 чыл оюн арат чон демдеглеп турган болду.

«Тувинская правда» солуннуң редакторунуң хүлээлгезин күүседип турган Михаил Иванович Пахомов мени ажылга хүлээп алыр дугайында дужаалды бижиптерге, мен олла дораан ажылдап кирипкен мен.

30 чылдарның эгезинден амгы үеге чедир «Тувинская правда» солуннуң культура килдизинге ажылдап келдим. Ынчангаш Тываның культура хөгжүлдезинге эвээш-биче-даа бол үлүүмнү киирип келгенимге өөрүп чоруур мен.

Совет Тываның 30 чыл төөгүзүнде культура амыдыралының бүгү-ле чугула болуушкуннары бистиң солунувуска чырыттынып келген. Оларның дыка хөйүн солунга бижип чырыдар аас-кежиктиг болган мен. Чоокта чаа эрги блокноттарымны ажып көрүп олура, оон солун-солун демдеглелдерни тыпкыладым. Кызылга көдээ ажыл-агый техникумун, школа-интернатты ажытканын, Тываның чогаалчыларының бирги съездизиниң дугайын болгаш оон-даа өске чугула болуушкуннарны блокноттарымда демдеглээн болдум. Блокнот бүрүзүнде-ле — болуушкуннар, фактылар, кижилер аттары. Бир солун чаа ном номчаан чүве-биле дөмей-ле.

Тываның чогаалчыларының бирги съездизинге С. К. Тока, А. А. Пальмбах оларның саналдарын долузу-биле демдеглеп бижип каан болдум. Александр Адольфович Пальмбах тыва литератураны ужуп үнүп бар чыдар самолётка дөмейлеп чугаалаан болду. «Чалгыннын херипкеш» ооң чүгле ужудары арткан. Бистиң тыва литературавыс ам бүгү чуртта сураглыг апарган болгай.

1954 чылда бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери-биле кады Бүгү-россия көрүлдезинче Москва баар аас-кежиктиг болган мен. Улусчу уран чүүлдүң шак ындыг улуг фестивалынга Совет Тываның уран чүүл төлээлекчилериниң бир дугаар киришкени ол. Бистиң артистеривис аңаа дыка эки ойнап, боттарының ёзулуг талантызын көргүскеннер. Ылаңгыя «Ээлдек шыңгыраш» деп танцыны москвачылар магадап көргеннер. Сөөлзүредир оларның-биле кады Бүгү-россия көрүлдезинче Новосибирск, Тыва уран чүүлдүң декадазынче Якутск база чораан мен. Тываның улусчу уран чүүлүнүң төлээлекчилерин каяа-даа улуг өөрүшкү-биле уткуп ап турганнар. Ынчангаш оларның дугайын бижиири, хөй санныг номчукчуларга ону сонуургадыры меңээ улуг өөрүшкү болуп келген.

Эрги блокноттарны ажып көрүп олурарга, дыка солун чүүлдер бар болгулаар-дыр. Бир эвес дөгерезин чыып бижир болза, Совет Тываның культура чаартылгаларының дугайында улуг ном-даа бүдүп бээр чыгыы-дыр.

В. МЕЖОВА,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

БИРГИ СОЛУНУМ

Мээң бир дугаар номчаан солунум 1924 чылдың июль 24-те чырыкче парлаттынып үнген «Красный пахарь» чүве.

Тываның төөгүзүнде ол бир дугаар үнген солуннуң баштайгы номеринде Тывада орус большевиктерниң баштыңы — РКП(б)-ның райбюрозунуң секретары эш Чугуновтуң чүүлүн парлаан. Үр үеде четтикпейн манап келген ол солунувустуң он шаа хирезин бистиң Атамановкага ол боду чедирип экелгенин ам сактып ор мен.

Крайның кызыл гвардиязының төп суурунга, чоорту организастаттынып тургустунган партизан отрядының баштайгы суурунга Яков Сидорович ооң мурнунда-даа кээп турган.

Төрээн солунувустуң ол баштайгы номерин алгаш, ону номчааш, улуг байырлал болган чүве дег өөрүп турган бис. Чүге дээрге парлалганың сөзү-биле партия бисти кыйгырып турган.

Ам ол баштайгы номерде үнген чүүлдерни бирден бирээ чокка каракка көзүлдүр, сагышка хайныктыр бодап ор мен. Ол үеде нам үүрлериниң, күрүнениң болгаш профэвилел органнарының кол сорулгазы, Таңды Тывазының республиказында бүгү совет хамаатыларының чорудуп турган ажылы орус, тыва улустуң найыралын быжыглаарынче угланган турганын ол солунда бижээнин кижи уттур аргажок.

Оон эгелээш-ле солундан черле чарлып көрбээн мен. Амгы «Тувинская правданы» «Красный пахарь» деп адап турганының соонда «Новый путь», «Вперед» деп база адап турган, ынчалза-даа мен солунну чартык чүс чыл дургузунда үзүктел чок ап, номчуп турарым бо. Оон туржук дөртен чылдар үезинде чеди чыл дургузунда ооң ажылдакчызы база турдум.

Солунга мээң бир дугаар корреспонденциям 1927 чылда парлаттынган чүве. Аңаа Атамановка суурнуң ядыы тараачыннарының часкы тарылгага ажылын чорудуп турарын бижээн мен.

Чээрби чылдарның төнчүзүнде база үжен чылдарының эгезинде ТАР-га ол солун баштай «Шын» болгаш ооң соонда «Хостуг Арат» деп солуннар өөрлүг апарган. Ынчалзажок республикага чурттап турган совет хамаатыларга ол партия организациязының төп органы болуп турган болгаш Ленинниң чагыын күүседип, коллективтиг пропагандист, агитатор база коллективтиг организатор болуп, коммунизм тургузукчуларын кижизидеринге улуг рольду ойнап келген.

«Красный пахарь» — «Тувинская правда» бодунуң чартык чүс чыл оруунуң дургузунда ленинчи партияга болгаш совет улуска шынчы бараан болуп келген. Коллективизацияның хайнышкынныг чылдарында (1929—1933 база 1948—52 чылдарда) ооң арыннарындан тараачыннарның болгаш араттарның чаа амыдыралды тудуп тургузуп турарының дугайында, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының соонда социалистиг чаартылгаларның эгелээниниң дугайында корреспонденциялар, очерктер үргүлчү парлаттынып келгилээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашизмге удур демиселдиң үезинде солун Тываның ажылчы чоннарының патриоттуг кедүрлүүшкүнүн, Совет Эвилелинге шынчызын чүден шынныы-биле бижип келген. Орус, тыва улустарның акы-дуңма найыралының дугайында янзы-бүрү материалдар солунга үнүп турган.

Тывага большевиктер организациязының органы болбушаан, солун ТАРН-ның Төп Комитединиң директиваларын удуртулга болдуруп келген. ТАРН-ның Төп Комитединиң чиңгине секретары эш С. К. Тока боду солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип, мында парлап турар материалдарның утка-шынарын көрүп, редакторларны бодунуң кабинединге болганчок-ла чалап ап, ажыл-ишчи айтырыгларны чугаалажып турган.

Совет Тываның эртип келген үжен чылының бурунгаар шапкын хөгжүлдезин, тыва улустуң коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезин, республиканың экономиказын болгаш культура тургузуушкунун улам шапкынчыдар дээш демиселин солун номерден номерже үргүлчү чырыдып келген. Тыва улустуң марксистчи-ленинчи үзел бодал-биле чепсегленип, оларның сагыш-сеткил, угаан-бодал талазы-биле өзүп турарын ол доктаамал бижип келген болгаш ам-даа бижип турар.

Улусчу корреспондентилер мал болгаш чер ажылының дугайында, мында ажылдап турар кижилерниң шалыпчы ижин үргүлчү бижип турган. Солун бодунуң бижикчилери-биле харылзаазын быжыг болгаш хөй талалыг тудуп келген.

Бөгүн «Тувинская правда» 50 чыл болганының юбилейин байырлап турар. Ол дээрге улуг болуушкун.

Ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге партияның хүн бүрү чорудуп турар политиказын кижи бүрүзүнге чедирерин «Тувинская правда» солун бодунуң төлептиг үлүүн моон соңгаар-даа киирер.

Ынчангаш бодумнуң бир дугаар солунумнуң коллективинге, ооң бүгү номчукчуларынга эзиг байырымны чедирип, оларга улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп турар мен.

М. ПАХОМОВ,
солуннуң баштайгы номчукчуларының бирээзи.

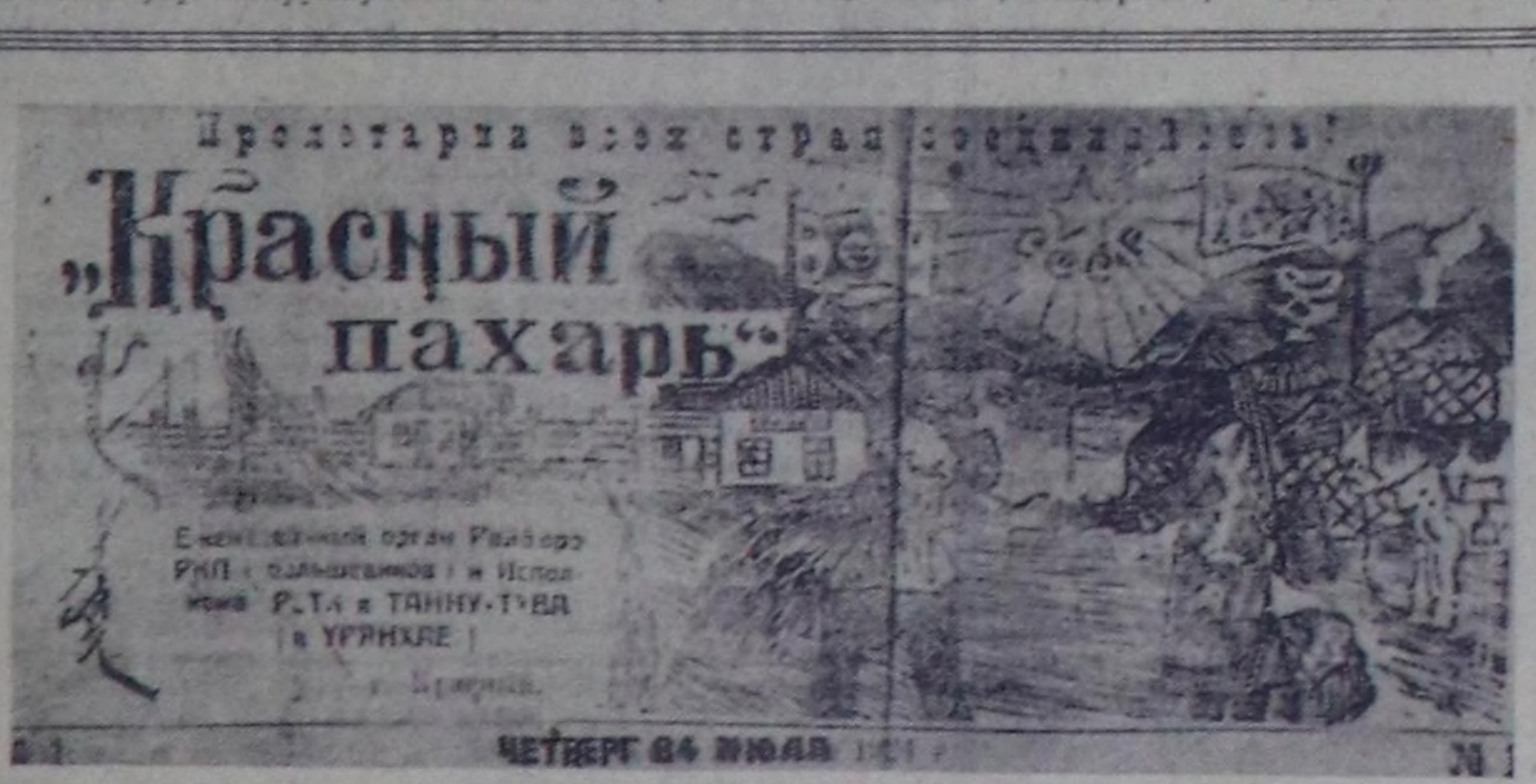

Пролетарии всех стран соединяйтесь!
„Красный пахарь“
Еженедельный орган Райбюро РКП (большевиков) и Исполкома Р. Т. К. в ТАННУ-ТУВА (в УРЯНХАЕ)
ЧЕТВЕРГ 24 ИЮЛЯ
№ 1

Тывага улусчу революция тиилээн соонда чоннуң ортузунга суртаал салырының чаа хевири негеттинип келген. Коммунистиг партияның Төп Комитединиң айтыышкынын ёзугаар Тывага чурттап турган орус большевиктерниң болгаш тараачыннарының чеди хонукта бир үнер «Красный пахарь» солунунуң 1924 чылдың июль 24-те бир дугаары үнүп келген. Ол болза Тывага парлалганың таваан салган, баштайгы чылдарда «Красный пахарь», «Новый путь», «Вперед» деп адаан турган амгы «Тувинская правда» солуннуң төрүттүнген хүнү-дүр.

«Тувинская правда» солуннуң үнүп эгелээни — Тыва Арат Республиканың культура-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун болган. Тываның капиталистиг эвес, социалистиг оруктап хөгжүүрүн суртаалдаарынга, ССРЭ-ниң улустары-биле ТАР-ның арат чонун улам чоокшуладып төрелдештиреринге, орус-тыва ажылчы чоннарны пролетаржы интернационализмниң херээнге болгаш акы-дуңмалышкы болур чоруунга кижизидеринге солун байгы күжүн салып келген.

Оон ыңай «Тувинская правда» ССРЭ-де социализм тудуушкунунуң: чер-черде чаа фабрика, заводтарның тургустунуп турарын, Днепр хемни үзе болгаш, сайгылгаан станциязын тутканын, май болгаш Октябрь чыскаалдарын канчаар эрттирип турарын, Совет Эвилелиниң Тываның чонунга чедирип турар магалыг-чаагай дузазын дугаар санында парлап турган.

Оон арыннарынга Тываның араттың революстуг намының Төп Комитединиң болгаш ТАР чазааның чугула-чугула доктаал-саавырларын, айтыышкын-шиитпирлерин дараалашты парлап тургулаан. Тываның девискээринге алдын уурларның болгаш хөмүр уургайларының ажыттынып турарын, үлетпүрнүң бүдүрүлге черлеринде орус тыва ажылчыннарның бир баг бооп ажылдап турарын, кожуунар аайы-биле МЧАЭ-лер, колхозтар, совхозтарның тургустунуп кел чыдарын солун арыннарынга үргүлчү чырыдып турган.

Тываның культура-амыдыралынга «Тувинская правда» солуннуң чедирген дузазы кайгамчык улуг.

1943 чылдың эгезинде үнген «Тувинская правда» солуннуң бир бүдүн арнын долдур ам улустуң чогаалчылары Сергей Пюрбюнуң «Патриотчу шүлүкчү» деп чүүлү, Степан Сарыг-оолдуң «Баштыңчыга» деп шүлүүнүң очулгазы база ол үеде Тывага аалдап чораан Степан Щипачевтуң «Херээжен депутат» деп чогаалы парлаттынган. Бо чижек чүнү херечилеп турарыл? Орус-тыва шүлүкчүлер боттарының дайынчы үнүн каттыштырып алгаш, немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге чонну хей-аът киирип турганы ол-дур.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында «Тувинская правда» Совинформбюроның материалдарын дарыы парлап, Тываның орус-тыва чурттакчыларының Кызыл Шеригге дузалап турганын болгаш С. К. Токага баштаткан бөлүк төлээлериниң тыва чоннуң белээн фронтуга каш катап чедирип берип чорааның база Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң хөй-хөй националдыг өг-бүлезинге эки туразы-биле каттыжып кирген төөгүнүң шынныг оруунуң дээжизи кылдыр чырыдып бижигилээн.

Сөөлзүредир солуннуң алдар-ады арат чоннуң ортузунга делгереп барган. Хемчээли улгаткан. Чеди хонук иштинде алды катап үнер.

1925 чылдың августа «Тувинская правда» солун бодунуң бижикчилериниң бир дугаар хуралын чыып эрттирген. Оон бээр-ле редакция коллективи көдээ болгаш ажылчын бижикчилерни деткип, оларның уран-мергежилин бедидерин үргүлчү оралдажып келген.

«Тувинская правда» солун бистиң тыва дылда солунувус «Шынның» төрүттүнеринге чогаадыкчы салдарын чедирген. Ооң редакциязының ажылдакчылары тыва чоннуң аразындан типограф өрүкчүлерин, мергежилдиг журналистер болгаш шыырак билиглиг редакторларны белеткеп өстүреринге башкылары, эштери, өңнүктери бооп келгеннер. Бо кайгамчык төөгү дугайында чогаалчы Байкара Хөвеңмей «Найырал болгаш дузаламчы» деп чүүлүнге мынчаар бижээн: «...«Шын» солунга редакторлап турумда, «Вперед» солуннуң редакторунга В. Танеев совет элчин черинге ажылдавышаан дакпырлап турган. Ол эш болза Г. Димитров-биле кады Германияга судтадып турган кижи болгай. Мен үргүлчү-ле ооң-биле сүмележип турган мен...». Сүмележип, күш кадып ажылдаарының үлегери уламчылавышаан «Тувинская правда» биле «Шын» солуннарның шыырак-шыырак журналистери бистиң мурнакчы кижилеривистиң ажыл-ижинге тураскааткан тускай номнарны болгаш улуг хемчээлдиг чыындыларны орус-тыва дылдарга үндүргүлеп, харын-даа Москвада журналистер Эвилелиниң баштаар черинден шаңнал-макталын ап турарлар.

«Красный пахарьның» баштайгы номери бар бе? Ындыг айтырыгны номчукчу салып болур. Ийе, «Алдан-Маадыр» музейниң фондузунда чүгле кара чаңгыс баштайгы дугаары мөңгезин-биле шыгжаттынып арткан. Ол номерде Я. Давтянның «Орус-тыва найыралды быжыглаңар», Я. Чугуновтуң «Урянхайда партия ажылының сорулгалары», Г. Валейконуң «1917 чылдың июль 16—17 хүннериниң болуушкуннарының алды чыл болганы» дээш оон-даа өске авторларның чүүлдери үнгүлээн. Ук номерниң оон ыңай материалдарының кол тематиктиг утказы болза, ССРЭ-де, даштыкыда база Тывада бооп турар болуушкуннар, Кызыл хоорайда Улустуң бажыңынга В. И. Ленин аттыг кызыл-булуңну ажытканы, Данияның ССРЭ-биле элчин харылзаазын тутканы, Моолдуң шериг комиссары Хатон-Батор-Ван баштаан төлээлерниң Кызылга келгени дээш, өске-даа дыңнадыглар бар.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН,
Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиниң эртем ажылдакчызы.

ЧАРЫЛБАС ӨҢНҮҮМ

Мен бодум чолаачы кижи мен. Үргүлчү орукка чоруур-даа болзумза, чай аразында солун, сеткүүл номчуурунга ынак мен. сагыжым черле дөстүндүрбес. «Тувинская правда» мээң ынак солуннарым бирээзи. Ооң номер бүрүзүн эге арнындан эгелээш, сөөлгү арнынга чедир чүве арттырбайн номчуур пат-ла чаңчылым апарган.

«Тувинская правданың» сөөлгү арнынга «Хүнден хүнче» деп улуг эге-биле парлап турар материалдары хөлчок солун. Республиканың экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралында хүн бүрү болуп турар чаа-чаа болуушкуннарны кижи оон номчуп ап болур.

Үргүлчү ырак-узак орукларга чоруур болгаш ындыг ийик мен бе, туристерге тураскаатакан «Азимут» деп булуңнуң материалдарын база сонуургаар мен. Кижи оон Төрээн Тывазының каас-чараш бойдус чурумалының дугайында хөй, солун ажыктыг чүүлдерни билип ап болур.

Б. ОНДАР,
чолаачы.

СОЦИАЛИСТИГ ПОЛЬША 30 ЧЫЛ БОЛГАН

Эш Э. ГЕРЕКТИҢ чугаазының төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

улус Советтеринге болгаш административтиг аппаратка нептерел, оларның база хөй-ниити бот-башкарылга органнарының идепкейин улгаттырган турарын күзеп турар бис.

Сеймниң бо чыжы белеткээр болгаш хүлээп алыр ужурлуг Польша Улус Республиканың Конституциязынга чазалгалар киирерде үстүнде чүткүлдерни удуртулга болдурар бис. 30 чыл дургузунда бистиң улузувустуң кайгамчык улуг кезин социализмни хүлээп алган. Поляктарның улуг кезин-бодунуң Төрээн чуртунуң хуу-салымын, ооң кайгамчык улуг чаартылгаларын, ооң амгы болгаш келир үезин социализм-биле холбаштырып турар. Поляктар боттарының хууда амыдыралын, хууда келир үезин, чүткүлдерин болгаш салым-чолун социализм-биле холбаштырып турар.

Ынчангаш бистер бистиң күрүневистиң Конституциязынга ооң сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга быжыг үндезин болган турарын база чоннуң амыдыралының бүгү талаларынга социализм принциптерин долузу-биле боттандырарын чедип алыры-биле олче улуг кичээнгейни угландырар бис.

Улусчу Польшаның бүгү чединиишкиннериниң ниити көргүзүү чоннуң болгаш кижиниң чаагай чоруу, ону улам калбак билип, улам эки боттандырып турар. Улусчу массалар болза хөгжүлдениң кол тургузукчу күжү болур, а кижиниң чаагай чоруу — бүгү хөй-ниити ажылының дээди сорулгазы болур деп социализмниң кол принцивин бистиң бүгү сорулгаларывыстың бирги черинче идип үндүргенин база таварылга эвес.

Бистиң партиявыстың VI съездизиниң улам сайзыратканы социалистиг тургузуушкунуң стратегиязын боттандырып эгелээнивис үеден бээр эрткен үш чартык чылдар улустуң амыдыралын болгаш күш-ажылдың бүгү адырларын хөгжүдеринге чугула тиилелгелер-биле демдеглеттинген деп, оратор онзалап демдеглээн. Бис национал орулганың өзүлдезиниң бедик темпилерин чедип ап, үлетпүрнуң болгаш кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезин база чаартылгазын дүргедедип, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң, хереглел бараанннарының бүдүрүлгезинге болгаш социал база культура тургузуушкунун калбартырынга эргежок дециелгени катап тургузуп турар бис. Бис чоннуң шалың төлевириниң болгаш орулгаларының чайгылыш чок бедиирин хандырган бис.

ПКАП-тың VI съездизиниң айытканы социал-экономиктиг хөгжүлдениң программазы чүгле долдур эвес, харын дыка ажыр күүсеттинер дээрзин бис ам, амгы беш чылдың дөрткү чылының ийиги чартында, бүзүрелдиг-биле чугаалап болур бис.

Бис социалистиг экономиктиг интеграцияны, бистиң бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күштеривисти социалистиг кады ажылдажылганың чурттары-биле каттыштырарывысты, делегейниң күш-ажыл хуваалдазынга Польшаның киржилгезин калбартырын улуг ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Бистиң социал-экономиктиг сорулгаларывысты боттандырарынга, аъш-чем продуктуларынга чоннуң бүгү хереглелдерин чөп болгаш чогуур үезинде хандырарынга сайзыраңгай кодээ ажыл-агый үндезин ужур-дузалыг. Польша тарагчыннар улусчу эрге-чагыргадан хөй чүүлдерни алганнар, боттарының күш-ажылы-биле улуска хөйну бергеннер. Кодээ ажыл-агый болгаш ооң хереглелдери, кодээниң ниитилел хөгжүлдезиниң айтырыглары-биле бир домей, моон соңгаар-даа бистиң партиявыстың, каттышкан тараачын партияның болгаш бистиң күрүневистиң кичээнгейиниң төвүнге турар апаар. Кодээ ажыл-агыйның бүгү негелде-хереглелдерин хандырар дугайында сагыш салбышаан, бистер бүдүрүлгеге депшилгени болгаш кодээге социалистиг чаартылгаларны боттарының сорулгазы кылдыр салган күрүнениң кодээ ажыл-агыйларының, чер ажылдыг бүдүрүлге кооперативтериниң, кодээ ажыл-агый топтериниң, кодээ ажыл-агый бөлгүмнериниң болгаш ажыл-агыйны чорударының өске-даа коллективтиг хевирлериниң улам ыңай хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп келген болгаш моон соңгаар-даа тургузар бис.

Хөгжүлдениң кол болгаш үндезин үнер дозу болза моон соңгаар-даа улустуң күш-ажылы, кижилерниң мергежили болгаш квалификациязы, коллективтерниң болгаш оларның тус-тус кежигүннериниң ажылын органзастаарының деңнели, планнаашкынның болгаш эргелелдиң ажыктыы, бистиң бүгү эгелээшкиннеривистиң дээштиг болур. Ол айтырыгларга бис моон соңгаар-даа күжениишкиннерни үндүрер бис. Келир он чылда бис чырыдылгакын реформазын амыдыралга чорудуп, бүгү аныяктарны дора дээрде ортумак эртем болгаш профессионалдыг ажыл-чорудулгага амгы үениң белеткели-биле хандырар бис. Дээди өөредилге черлери калбарып, чаартынар.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидериниң чорудулгазында бистиң шиитпирлээр ужурлуг сорулгаларывыстың аразында элээн каш соңгаарлаттынмас онза сорулгалар бар деп, Э. Герек уламчылаан.

Сөөлгү чылдарда бистиң экономикавыс бараанпар бүдүрүлгезин болгаш ачы-дуза чедириглезин дыка калбартып, рынокту байлакшыткан. Ынчалза-даа чедип алган чүүлдерге оожургап шыдавас бис. Ниитилелдиң негелделери болгаш хереглелдери чыл бүрүде өзүп турар. Ынчангаш улустуң хереглел бараанпарының бүдүрүлгезин улам хөгжүдери, оларның шынарын база ажыглаттынар аргаларын экижидери, оларның культура-эстетиктиг үнезин бедидери улус ажыл-агыйының кол сорулгазы боор артар.

Бистиң чуртувустуң эң чугула ниитилел чаалап алыышкыннарының бирээзи болза, чугула аъш-чем бараанпарынга болгаш аңаа бараанпарның хөй нуруузунга дөрт чыл дургузунда хевээр туруп турар доктаамал өртектер болур. Ол чорук ылаңгыя ажылчы чоннуң эвээш болгаш ортумак шалыңныг кезээниң, хөй уруглардыг өг-бүлелериниң пенсионерлериниң амыдыралынга шиитпирлиг салдарны чедирип турар. Бис келир чылың, беш чыл планының сөөлгү чылында, аъш-чемниң чугула бараанпарынга өртектерни өскерилбес деңнелге арттырарынга бүрүн шиитпирлиг бис. Улуг күжениишкиннерни негээр, ынчалза-даа ажылчы чоннуң эрге-ажыктарын харылап турар ол политиканы чөп улам улуг идепкейи болгаш инициативазы-биле, эң эки ажылды улам калбартыры-биле деткиир дээрзинге мен бүзүрелдиг мен.

Бис чуртталга тудуун улам ыңай дүргедедириниң оруктарын дилээр апаар бис.

Бис уругларын кижизидипшаан, ажылдап турар херээженнерниң байдалын экижидеринге, өг-бүлени быжыглаарынга, күш-ажылдың хоочуннарынга, улуг назылыг кижилерге шөлээн болгаш дүвүрел чок кыраан назынны хандырарынга күжениишкиннерни моон соңгаар-даа үндүрер бис.

Бистиң тургузуп турар ниитилеливистиң чарылбас демдээ—кижилерниң аразында социалистиг харылзаалар болур. Ол чорук дээди үнелиг чүүл болур кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкынны, бүгү ниитилел-экономика, культура болгаш социал политиказын хаара тудар сагыш салыышкынны күрүнеден негеп турар. Ол чорук бодунуң эргелерин чөптүү-биле ажыглап билирин, бедик сагылга-чурумну болгаш хүлээлгезин үлегерлиг күүседирин, кажан-даа, кайы-даа чурту дээш ханы харысалгалыг болурун хамааты бүрүзүнден негеп турар.

Бис улусту каттыштырып база кижизидип, ооң медерелин, сагыш-сеткилин, билиглерин хевирлеп, ооң күзелдерин илередип турар национал культураның хөгжүлдезин улуг ужур-дузалыг кылдыр санап келген болгаш санап турар бис.

Бистиң келир үевис, бистиң чүткүлдеривистиң боттаныры болгаш бистиң планнарывыстың күүсеттинери ооң хамааржыр хөй чүүлдерниң аразында эң чугула чүүл болза бистиң кирип турарывыс күрүнелерниң болгаш улустарның улуг социалистиг дем-каттыштырылгазын быжыглаары болур.

Социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттары-биле чаңгыс эп болгаш кады ажылдажылга бистиң кужувусту көвүдедип, перспективавысты каш катап улгаттырып турар. Ол акы-дуңма чурттар-биле бистиң ниити салым-хуу, идеалдарының болгаш сорулгаларының чаңгыс эви каттыштырып турар, оларга изиг найыралчы сеткилдиг бис.

Бистиң чуртувустуң делегей туружун тодарадып турар кол чүүл болза, Совет Эвилели-биле бистиң амгы талазы-биле болгаш бүгү-улусчу эвилеливис болур. Ол эвилел Польшаның амыдыралчы бүгү эрге-ажыктарының быжыг болгаш идегелдиг магадылалы болуп, улустар аразының айыыл чок чорууң болгаш тайбыңны камгалаарынга Польшаның улуг рольду ойнаарын хандырып, ооң ат-алдарын бедидип турар. Кижи төрелгетенниң амгы төөгүзүнде социализмче орукту эң баштай изээн болгаш коммунизмниң өндүр бедиинче орукту баштап бар чыдар улуг Совет күрүне-биле бисти каттыштырып турар ол эвилелге, интернационалчы ол харылзааларга бистер чоргаарланып турар бис. Бистер бистиң партиявыстың СЭКП-биле идейлиг эп-сеткил каттыжыышкынын, даштыкы политикага бистиң күрүнелеривистиң чаңгыс углуг хөделиишкиннерин, экономиктиг кады ажылдажылганы болгаш интеграцияны, бистиң улустарывыстың бот-боттарынче чоокшулажыышкынын улам ханыладып турганы, ук эп-найыралчы, бот-боттарынга ажыктыг болгаш чоок харылзааларны бүгү талазы-биле быжыглаар бис.

Идейлиг чаңгыс эпти болгаш политиктиг кады хөделиишкинни, экономиктиг интеграцияны быжыглаары болгаш улустарны бот-боттарынче чоокшулаштырары — бо бүгү дээрге, социалистиг кады ажылдажылганың бүгү чурттарынга хамаарыштыр бистиң интернационалчы политикавыстың кол принциптери болур. Ол политиканы бистер акы-дуңма социалистиг чурттар — Чехословак Социалистиг Республика, Германа Демократтыг Республика-биле, Венгрия болгаш Болгария-биле, Румыния болгаш Югославия-биле, Моол-биле, Көрей Улус-Демократтыг Республика-биле, Вьетнам Демократтыг Республика-биле, Социалистиг Куба-биле ийи талалыг харылзааларывыска идепкейлиг болгаш чайгылыш чок боттандырып турар бис.

Ол принциптерни хөй талалыг харылзааларга база бистиң чуртувустуң ооң күчүзүнге, каттыжыышкынынга болгаш кады ажылдажылгазынга төлептиг салыышкынны киирип турарывыс политиктиг болгаш камгалал организациязы—Варшава керээзинге хамаарыштыр база-ла чайгылыш чок боттандырып турар бис.

Бодунуң тургустунуп келгениниң 25 чылының дургузунда социалистиг кады ажылдажылганың социал-экономиктиг хөгжүлдезинге чугула рольду ойнап келген болгаш амгы үеде кежигүн чурттарның дээди интеграция харылзааларын тургузуп эгелээн Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шапкын хөгжүлделиг кады ажылдажылгазында киржип турар бис.

Бистер бистиң кады ажылдажылгавыстың чаңгыс эвин чер болганга, кандыг-даа айтырыгга хамаарыштыр быжыглап турар бис. Чүге дээрге, ол Польшаның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Социалистиг кады ажылдажылганың чаагай чоруу — бистиң чаагай чоруувус, ооң чедиишкиннери бистиң чедиишкиннеривис.

Бистер амгы үениң депшилгелиг угланыышкыннары, агымнары, ылангыя делегейниң коммунистиг шимчээшкини дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар бис. Коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин моон ыңай улам быжыглаарынга, ооң ниити сорулгалар дээш демиселин ажыктыг болдурарынга акы-дуңма партияларның бүгү делегей хуралдары эки салдарны чедирип турар. Коммунистиг шимчээшкин дээрге, революсчу хөгжүлдениң эң чугула организакчы болгаш идейлиг кужу-дур. Ол шимчээшкин амгы делегейни чаартып, төөгүге көстүп көрбээн социал депшилгеже аппар чыдар, ол —антиимпериалистиг бүгү күштерниң авангарды. Польша — ол күштерниң бузулбас кезээ. Депшилгениң делегей фронтузу быжыг эптиг болгаш тиилеттирбес турзун дээш бистиң партиявыс база чонувус бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр!

Бистиң чонувуска, бүгү улустарга, бүгү кижи төрелгетенге чүнүң-даа мурнунда быжыг тайбың херек. Бистиң күрүневистиң делегей аренazынга бүгү хөделиишкини ол улуг херекке бараан боон келген болгаш бараан болур-даа. Улусчу Польшаның социал-политиктиг овур-хевириниң бистиң чонувусту амгы делегейниң болгаш депшилгениң мурнакчы күштериниң санынга чедире бергенинге чоргаарланыр бис.

Тайбың доктуушкынның ленинчи принциптеринге дүүштүр Польша Улус Республика оларның күрүне тургузуун барымдаалавайн бүгү күрүнелер-биле деңнэ эргелиг кады ажылдажылганың, найыралдың харылзааларын хөгжүдеринче чүткүп келген.

Гитлеризмни тиилээниниң соонда тургустунган девискээр болгаш политика талазы-биле статус-квону бүгү-ниитиниң хүлээп, хүндүлеп көргенин барымдаалааш, Европаның айыыл чок чоруунда чугула черни ээлеп турар герман айтырыгларны шиитпирлээринге улусчу Польша төлептиг салыышкынын киириштирип келген. Совет Эвилелиниң, улусчу Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың болгаш социалистиг бүгү кады ажылдажылганың бо угланыышкынга чайгылыш чок күжениишкиннери төөгүлүг ужур-дузалыг түңнелдерни берген. Аңаа 1970 чылда ат салдынган керээ хамааржыр. Ол керээ Польша биле Герман Федеративтиг Республиканың аразынга харылзааларны чогумчудар орукту ажыткан. Ол чогумчалыг байдалды үргүлчүлээр дээш бистер туржуп турар бис.

Каш чылдар дургузунда хөгжүп келген болгаш улам-на үре-түңнелдиг апар чыдар совет-америк харылзаа тайбың доктааашкынны быжыглаарынга, делегейниң чаа дайынының кыжаныышкынын узуткаарынга улуг ужур-дузалыг боор турар. Ол ийи чурттуң удуртукчуларының аразында чоокта болган чугаалажыышкыннар, оларның чаа дугуржулгаларны чарып алганы ол харылзааның чугула, чаа үе-чадазы болган. Бис оларны бүрүн чүүлдүгзүнүп көрген бис. Президент Никсонның Польшага чорааның соонда чедип алдынган чүүлдерге өөрүп, польша-америк харылзааларны экижидип калбартыр, моон ыңай улам хөгжүдер дээш туржуп турар бис.

Социалистиг кады ажылдажылганың угланыышкынын боттандырып келгеш, Польша Европага ам барык үжен чылдарның дургузунда боо даажы дыңналбаан орукту чедип алырынга дузалажып келген деп, Э. Герек чугаалаан. Бистер моон соңгаар-даа ындыг болзун дээш чүткүп, хайлыг дайынның уржуктарынга бистиң чонувустуң чаңгыс-даа салгалын таварыштырбас ындыг быжыг болгаш бузулбас тайбыңны тургузарын күзеп турар бис.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге, ооң иштинде ажылын дүрген болгаш чедиишкиннинг доозары бистиң дыңке улуг ужур-дузалыг болуп турар айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле ниити Европа чөвүлел хуралының ажылынга идепкейлиг киржип турарывыстың ужуру ында.

Чер ортузу далай районунда байдалга хамаарыштыр делегейниң бүгү хөй-ниитизиниң сагыш човаашкынын база үлежип турар бис. Хамаарышпас чорукка болгаш бот-эргеге кипр улустуң эргелерин аажок деткип, Кипр республиканың дүрүм ёзугаар чазаанга удур үймээнни буруу шаап турар бис. Грек национализмниң күткээни күрүне эргиилдези Турцияның талазындан хемчег алыр орукту болдурган. Бо районга тайбыңны дүрген тургузары база кипр улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хүндүлеп көөрү дээш туржуп турар бис. Каттышкан Нациялар Организациязының ажылынга Польша үлүүн киирип, моон соңгаар-даа тайбыңның херээнге бараан болур чугаалажыышкыннарга, эгелээшкиннерге киржир. Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар социалистиг кады ажылдажылганың чаңгыс эви болгаш чөпшээрешкен шугумунга бодувустуң бүгү кужувусту болгаш аргаларывысты бээр бис.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң төөгүлүг оптимизминиң философиязын, тайбыңны камгалаарынга ооң күжениишкиннерин, бо улуг херекке ооң үлүүн изиг-биле деткип, долузу-биле үлежип турар бис.

Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың бот-доктааашкыны—амгы делегейниң амыдыралчы эргежок чугула чүүлү болур.

Бистиң партиявыс үш он чылдарның дургузунда улустуң ниити херектериниң бажынга туруп келген. Бис бо харысалгалыг херекти Польшага эң берге үе турда даапып алган бис. Бис ону моон соңгаар-даа күүседир бис, аңаа польша улуска эң шын болгаш билдингир, бүгү талалыг болгаш социализмниң он-он чылдарда практикага шылгаан аргаларын, марксизм-ленинизмниң шылгаттынган ниитилел идеологиязын удуртулга болдуруп ажылдаар бис. Бистиң партиявыстың кол сорулгазы, дээди чагыы—Польшаның чаагай чоруу, ажылчы чоннарның чаагай чоруу. Бистиң политиктиг угланыышкынывыс ындыг болуп келген болгаш болур-даа.

Бөгүн, бо байырлалдыг хүнде, бо бедик индирден бистиң чуртувустуң бүгү хамаатыларынга, бистиң партиявыстың бүгү кежигүннеринге, Каттышкан тараачын партияның болгаш Демократтыг партияның кежигүннеринге, партия кежигүнү эвестерге, аныяктарга болгаш кырганнарга, херээженнерге болгаш эр улустарга, Польшаның бүгү патриоттарынга бистиң изиг ыйгырывывыс болза дээш эш Э. Герек түңнелинде мынча дээн:

Чүректеривисти болгаш бодалдарывысты бистиң ынак төрээн чуртувус — Польша Улус Республикага берээлинер. Ооң чечектелиишкини болгаш чаагай чоруу дээш күш-ажылга сырый каттыжаалыңар, ооң үжен чылының чаартылгаларын, ооң келир үезин, ооң социалистиг өндүр чоруун быжыг фундаментиге тудаалыңар.

Бистиң Төрээн чуртувус — Польша Улус Республика делгерезин!

Э. Геректиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үзүктел чок адыш часкаашкыннары-биле чаңгыс удаа эвес үзе кирип турган.

* * *

Эки күзелдери дээш, польша улустуң ачы-хавыязын бедик-биле үнелээни дээш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин сеймниң маршалы С. Гуцва илергейлээн. Бистер шуптувус эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, социализмни тургузар айтырыглар талазы-биле ханы бодалдарны улуг кичээнгей-биле дыңнадывыс деп, ол чугаалаан. Тайбыңны быжыглаарынга оон улуг үлүү дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргивис.

Улусчу Польшаның 30 чылы — бо дээрге Польша Улус Республиканың тайбың хөгжүлдезиниң 30 чылы болган деп, С. Гуцва демдеглээн. Тиилелгелиг Октябрь революциязының чурту боттандырган социализмниң идеяларынга өөрүп турар бис. Совет Эвилели-биле ханы кады ажылдажылга улусчу Польшага бодунуң чедиишкиннерин улгаттырар болгаш быжыглаар арганы берип турар. Совет Эвилели-биле найыралдың идеялары поляк кижи бүрүзүнүң чүректеринде болгаш угаан-бодалдарында чурттап турар.

Эш Э. Геректиң чугаазында улусчу Польшаны улам ыңай хөгжүдериниң программазын ажылдап кылган деп, сеймниң маршалы чугаалаан. Ол программаны чедиишкинниг күүседир дээш польша улус бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Польша Улус Республиканың гимнизин күүсеткен.

Байырлыг хуралды хагдынган деп чарлаан.

* * *

Польша Улус Республиканың сеймниниң байырлыг хуралын, аңаа эштер Э. Геректиң болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын бистиң чуртувустуң болгаш делегейниң хөй-хөй чурттарының он-он миллион кижилери ханы сонуургал болгаш улуг кичээнгей-биле дыңнаан: хуралды Төп телевидениениң болгаш «Интервидение», «Орбита» болгаш «Восток» системаларны база Бүгү-эвилел радиозун дамчыштыр дамчыткан.

(СЭТА).

Варшавага шериг парады болгаш аныяктар чыскаалы

ВАРШАВА, июль 22. (СЭТА-ның тускай корр.). Польша черде—улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал. Польша улус бодунуң Төрээн чуртунуң катап тургустунганының алдарлыг 30 чыл юбилейин байырлалдыы-биле демдеглеп турар. Польша Улус Республика Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының удуртулгазы-биле социалистиг кады ажылдажылганың акы-дуңма чурттары-биле кады социализмни тургузарының оруу-биле, тайбыңның болгаш депшилгениң оруу-биле 30 чыл иштинде чоруп келген. Социализмниң болгаш коммунизмниң идеалдарынга польша улустуң шынчы чоруу, чаа амыдыралды тургузарынга Польша Улус Республиканың кайгамчыктыг чедиишкиннери болгаш ооң хөгжүлдезиниң перспективалары ПУР-нуң сеймниниң байырлыг хуралынга тодараттынган.

Эш Л. И. Брежневтиң акы-дуңма польша улустуң байырлалынга киржилгези, ооң чугаалары болгаш ажылчы чоннар-биле ужуражыышкыннары улусчу Польшаның алдарлыг юбилейинге онза байырлалдыг байдалды тургускан болгаш польша-совет бузулбас найыралдың херечизин болдурган.

Июльдуң 22 — Польша Улус Республиканың төөгүзүнге кайгамчык хүн болган. Таптыг-ла үжен чыл бурунгаар Совет Армияның болгаш Польша шеригиниң хостааны Хелм хоорайга Национал хосталганың Польша комитединиң манифезин чарлаан, ооң-биле Польшаның үндезинин тургускан. Бо алдарлыг юбилейге тураскаал кылдыр Варшавага шериг парадын болгаш аныяктарның чыскаалын эрттирген.

Польша найысылалдың шөлдерин болгаш проспектилерин байырлалдыы-биле шимеп, каастаан. Боттарының улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын демдеглээри-биле он-он муң варшавачылар кудумчуларже үнген. «Польша Улус Республика делгерезин база чечектелип турзун!», «Тайбың болгаш социализм делгерезин!», «Маадырлыг совет улуска—коммунизмниң тургузукчузунга байыр чедирип тур бис!» дээн транспарантыларны Культура болгаш эртем ордузунга аскан турган.

Парадтар шөлүнге Польша шериг чыскаалыпкан. Индирлерге Польшаның ажылчын шимчээшкининиң алдарлыг хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, найысылалдың хөй санныг аалчылары турган.

Хүндүлүг индирге—СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, Польша Улус Республиканың удуртукчулары—ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ПКАП ТК-ның секретарьлары, Польшаның көскү партия база күрүне ажылдакчылары турган.

ПУР-нуң күрүне гимнизин күүсеткен. Артиллерия салюду дыңмирээн.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң национал камгалал министри армия генералы В. Ярузельский парад командылакчызының рапортун хүлээп алгаш, чыскаалган шериглерни эргип эрткен соонда индирге үнүп келген.

Улусчу польша — партияның айытканы, кара чаңгыс шын болгаш төөгү хынаан 30 чылдың оруун эрткен деп, парадтың киржикчилеринге ол чугаалаан. Бо орукка кажан-даа чааскаан турбаан бис. Бисти кезээде-ле дайынчы, шылгаттынган эвилелчивис болгаш өңнүүвүс—Совет Эвилели деткип келген. Совет Эвилелиниң удуртукчузу, Совет Армияның хосталгалыг эпопеязының солдады, Виртути Милитари орденниң эдилекчизи эш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан солдат ёзу-биле изиг байыр чедирип тур бис.

Тайбың — бүгү кижи төрелгетенге, бүгү улус бүрүзүнге улуг чаагай чорук-тур деп, В. Ярузельский медеглээн. Тайбың польша улуска онза эргим. Ынчалза-даа тайбыңны камгалаары, ону быжыглаары моон соңгаар-даа доктаамал күжениишкиннерни негеп турар. Бистиң эвилеливистиң кол кужу—биске чүректиң ханызындан чоок Совет Армия-биле, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң бүгү армиялары-биле акы-дуңмалышкы чорукту быжыглап, камгалал күчүзүн сайзыраңгайжыдып турар чорук бо улуг сорулгага ажыктыы-биле бараан боор турар. Поляк солдат тайбыңның, социализмниң болгаш Төрээн чуртунуң эрге-ажыынга кезээде ак сеткилдиг база шынчы бараан болуп турар.

Парадты шериг өөредилге черлериниң дыңнакчылары ажыткан. Польша шеригиниң хүндүлел таңнылы эрткен. Т. Костюшко аттыг дивизияның дайынчылары чоруп орган. Шеригниң бо кезээ ПУР-нуң Чепсектиг күштериниң эгезин тургускан. Ону ССРЭ-ниң девискээринге тургускан болгаш дайынчы орукту Белоруссияда Ленино суурдан эгелээн. Агаар-десант кезектериниң, эрик камгалал шериглериниң солдаттары, шеригниң өске-даа кезектери байырлыг марш-биле эрткилээн.

Польшаның шериг-агаар күштериниң реактивтиг самолёттары шөлдүң кыры-биле ужудуп эрткен. Механизастаан шериглер — танкылар, артиллерия, ракета шериглери база эрткен.

Шериг парадының соонда аныяктарның чыскаалы эгелээн, аңаа чурттуң бүгү булуңнарындан келген 80 муң ажыг оолдар, кыстар киришкен. Ол чыскаал болза найысылалдың Театр шөлүнге июль 21-ниң кежээзинде эгелээн байырлаашкынның улам чылдаашкыны болган. Аңаа, Варшаваның маадырларының тураскаалынга, мөгейткен туктарның баарынга Польшаның чалыы назыны социалистиг Төрээн чуртунга шынчы чоруунуң даңгыраан берген.

Байырлалдың бо болуушкунунга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының болгаш Польша чазактың удуртукчулары киришкен. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев аңаа база турган.

Польшаның чалыы назыны Парадтар шөлүнде. Оолдарның болгаш кыстарның холдарынга В. И. Ленинниң, Л. И. Брежневтиң, Э Геректиң портрет чуруктары, «Польша аныяктар Л. И. Брежневке байыр чедирип тур!», «СЭКП делгерезин!» деп транспаранттылар костүп турган. Чыскаалдың киржикчилери: «Демисел болгаш күш-ажыл дээш, адаларывыска өөрүп четтирдивис!», «Аныяктарның кужун— Төрээн чуртка!», «Аныяктар партияга шынчы!» деп лозуң йөрээлдерни салып турган.

Оолдар болгаш уруглар эштер Л. И. Брежневке, Э. Герекке чечектерни тывыскан.

Шериг парады болгаш аныяктарның чыскаалы марксизм-ленинизмниң идеяларынга поляк улустуң шынчы чоруунуң, ПКАП-тың удуртулгазы-биле социалистиг тургузуушкунуң чаа-чаа тиилелгелеринче чорууруңуң шиитпирлиин, Совет Эвилели-биле акы-дуңма найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга туруштуун тодаргай көргүскен.

КИПРДЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль 22-де Кипр дугайында айтырыг талазы-биле аңаа бодунуң ээлчеглиг хуралын эгелээн Айыыл чок чорук Чөвүлелинге КНО-нуң күштериниң составынга боттарының шериг кезектерин берип турар чурттардан Кипрге тайбың чорукту тудары-биле оларның санын көвүдедирин дилээр деп турарын КНО-нуң чиигине секретары К. Вальдхайм дыңнаткан. Тургустунган ырын байдалдың үезинде КНО-нуң ында амгы шериглери боттарының хүлээнген сорулгаларын күүседиринге четпес боор турары-биле ындыг базымны кылыры эргежок чугула апарган деп, К. Вальдхайм тайылбырлаан.

Талалар аткылажыышкыннарны Москваның биле 17.00 шакта соксадыр деп чөпшээрешкен хирезинде-ле ортулукта дайын чорудулгаларының ам-даа үргүлчүлеп турарын чиигине секретарь дыңнаткан. Эң ылаңгыя, Никозияның аэропортунуң девискээринде тулчуушкун чоруп турар. Ону удавас соксадыр болгаш аткылажыышкынны соксаткан соонда айтырыгны тайбың ёзу-биле шиитпирлээри-биле чугаалажыышкыннарны кылып эгелээр дээрзинге идегеп турар мен деп, ол чугаалаан.

Кипрниң төлээлекчизи Л. Россидес бодунуң чугаазынга кипр улустуң амгы үеде таваржып турар өлүмнүг айыылының кол-ла чылдагааны эргилде кылган грек шериглерниң үүлгедии болур деп айыткан. Айыыл чок чорук чөвүлелдиң бодунуң июль 20-де хүлээп алганы резолюциязын күүседири-биле шалып, эң шыңгыы хемчеглерни алырынче Россидес кыйгырган.

Совет төлээлекчи В. С. Сафрончук Кипрниң төлээзиниң кыйгырыын долузу-биле деткээнин медеглээш, Айыыл чок чорук чөвүлели бодунуң шиитпиринде айыттынган чүүлдерин ыяап-ла күүседир ужурлуг деп чугаалаан.

БЕЙРУТ, июль 22 (СЭТА). Ол хүн, хүннүң бирги чартыында Кипрде байдал мүн-не чүгээр божум болган, ынчалза-даа ортулуктуң чамдык районнарынга аткылажыышкыннар болгаш үскүлежиишкиннер база болгулаан. Аңаа келген медээлерни ёзугаар алырга, дүне болгаш даңгаар эртен Киренея районунга тулчуушкуннар болган. Никозияда аэропорту Турцияның самолёттары бомбалаан, грек зенит артиллериязы ол самолёттарны боолааш, чүге-даа четпээн. Дерзии чорук кылырын оралдашкан национал гвардия-биле кипр-турктарның аразынга мөсилдежиишкиннер болган. Кипрден келген хамааты чоннуң дыңнатканы-биле алырга национал гвардейжилер элээн каш муң турк-кипроттарны—эр, херээжен кижилерни, уругларны Лисамол хоорайның стадионунче киир сывыргаш, оларны автоматтар-биле шыгаап, базымчалап турар.

Июль 21-ден эгелээш, даштыкы чурттарның хамаатыларын, ылаңгыя үймээнге таварышкаш, саадай берген туристерни ортулуктан дажыглап эгелээн.

Бейруттан хүндүс келген медээ ёзугаар алырга боолаашкыннарны соксадыр дугайында дугуржулганың күштүг болуп эгелээринге чедир үени ажыглааш, Греция болгаш Турция боттарының Кипрде туруштарын быжыглаарын оралдажып, шериглерни ыңай-бээр сайгарып, ынаар чаа кезектерни чорудуп турар. Турцияның база бир десантызын Киренеядан барыын талада дүжүрген, грек 11 шериг-транспорт самолёду Никозия аэропортунга хонупкан деп медээ келген.

телевидение

ИЮЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Школачыларга. **«Орлёнок»** телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры вице-адмирал Г. И. Щедрин-биле ужуражылгазы. 14.20—Медээлер. 14.30—Өңнүг телекөргүзүг. Чукотка эскимостарының **«Эргырон»** ансамблиниң концерти. 15.00—Е. Каплинская. **«Шак ындыг төөгүлер».** Хөй серияалыг телешии. 1-ги төөгү. 16.05—16.15—Чапсар. 16.16—**«Болур-даа, болбас-даа ышкаш».** 17.15—Өңнүг телекөргүзүг. **«Ыр-74».** 17.40—Өңнүг телекөргүзүг. Чиик атлетикага ССРЭ-ниң чемпионады. 18.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—**«Эзим тооллары».** Уругларга фильм. 19.05—**«Күш-ажылчы семестр».** Дамчыдылга. 19.35—**«Шыпшыдче оруктар».** Эртем-нептереңгейлигелиг фильм. 19.45—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—**«Кижи болгаш хоойлу».** 20.30—Өңнүг телекөргүзүг. С. Флешарова-Мускат. **«Ада».** Телешии. 21.50—22.00—Чапсар. 22.00—**«Москваның концерт залдарында».** Делегейниң П. И. Чайковский аттыг V конкурузунуң түңнелдеринге. 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бомаск»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ала-чайгаар агент»** (2 сериялары) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Күзелдер автоматы»** 10.10, 13.40, **«Улуг улус канчап-даа болур»** 11.50, 15.25, **«Чараш драгунның ужуралдары»** 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Арга-арыг балладазы»** 12.00, **«Кара ук»** 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Шулбустуң чалчалары аза көвүрүүнде»** 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ
Индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тираж 16056. ЧАГЫГ № 808.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, кудумчузу, бажын № 1). Щетинкин-Кравченко ТС—00595.